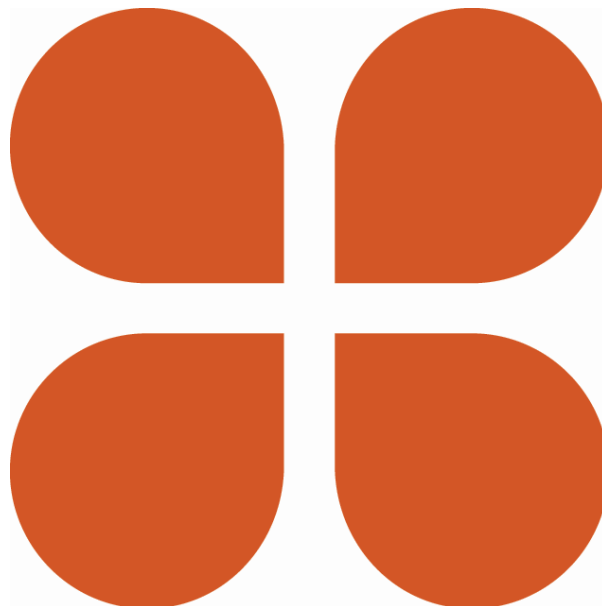

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete

Kartläggning och redovisning av
förutsättningarna för samverkan och
verksamhetsutveckling på regional nivå

Riksantikvarieämbetet 2015
Box 5405, 114 84 Stockholm
www.raa.se
registrator@raa.se

Innehåll

Sammanfattning	5
Uppdraget	5
Slutsatser	6
1. Inledning	9
1.1. Uppdraget, motiv för kartläggningen	9
1.2. Problemformulering och frågeställningar	10
1.3. Genomförande	10
1.4. Disposition	12
1.5. Utgångspunkter	12
1.5.1. Statens bidrag till museerna	12
1.5.2. Kompletterande mål	15
1.6. Definition av länsmuseum och motsvarande	16
1.6.1. Landsantikvarieorganisationen	16
1.6.2. Ett museum i varje län	17
1.6.3. Urvalet	18
2. Framväxten av ett regionalt kulturmiljöarbete	20
2.1. Provinsmuseer	20
2.2. Länsantikvariereformen	21
2.3. Fördelning av statsbidrag till regionalt kulturmiljöarbete	22
2.3.1. Ett odelat bidrag	22
2.3.2. Kultursamverkansmodellen	24
3. Museernas kulturmiljöarbete, sammanställning av enkät och dialoger	26
3.1. Vad är kulturmiljöarbete för museerna?	26
3.1.1. Sammanfattande kommentar rörande kulturmiljöarbete för museerna	28
3.2. Ekonomiska förutsättningar	28
3.2.1. Liten andel öronmärkt bidrag till kulturmiljöarbete	29
3.2.2. Uppdragverksamheten, ofta en ojämn inkomstkälla	31
3.2.3. Hur påverkar den samlade finansieringssituationen kulturmiljöarbetet?	32
3.2.4. Sammanfattande kommentar rörande de ekonomiska förutsättningarna	33
3.3. Förutsättningar för samverkan	33

3.3.1.	Vilka aktörer samverkar museerna med?	34
3.3.2.	Hur fungerar samverkan med region/landsting?	36
3.3.3.	Sammanfattande kommentar rörande samverkan med region/landsting	37
3.3.4.	Hur fungerar samverkan med länsstyrelsen?	38
3.3.5.	Sammanfattande kommentar rörande samverkan med länsstyrelsen	40
3.3.6.	Hur fungerar samverkan med kommuner?	41
3.3.7.	Sammanfattande kommentar rörande samverkan med kommuner	43
3.4.	Förutsättningar för verksamhetsutveckling	43
3.4.1.	Har museerna ett utpekat uppdrag i kulturmiljöarbetet från region/landsting eller kommun?	43
3.4.2.	Vilka inriktningsdokument arbetar museet utifrån i kulturmiljöfrågor?	44
3.4.3.	Vilka mål är styrande för museets kulturmiljöarbete?	45
3.4.4.	Sammanfattande kommentar rörande inriktning och mål	46
3.4.5.	Har införandet av kultursamverkansmodellen påverkat kulturmiljöarbetet?	47
3.4.6.	Sammanfattande kommentar rörande kultursamverkan	49
3.4.7.	Är museet en arena för debatt i frågor om kulturmiljön?	49
3.4.8.	Har museet en roll som opinionsbildare?	51
3.4.9.	Sammanfattande kommentar rörande debatt och opinion	53
3.4.10.	Arbetar museet med att utveckla samlingarna	53
3.4.11.	Vilka kulturmiljöfrågor är särskilt angelägna?	53
4.	Slutsatser – Osäkra förutsättningar för det regionala kulturmiljöarbetet	55
4.1.	Förutsättningarna att följa och nå målen för kulturmiljöarbetet är svaga	55
4.2.	Osäkra ekonomiska förutsättningar för museernas kulturmiljöarbete	57
4.3.	Samverkan försvåras av otydliga roller och uppdrag	59
4.4.	Verksamhetsutveckling för en ny roll i det regionala kulturmiljöarbetet	61
5.	Referenser	63
5.1.	Bilaga 1. Uppdragsbeskrivning	65
5.2.	Bilaga 2. Lista över museer som ingår i kartläggningen	67
5.3.	Bilaga 3. Enkätfrågor	72
5.4.	Bilaga 4. Museernas svar på enkätfrågan om vilka verksamheter på museet som räknas som kulturmiljöarbete?	77

Sammanfattning

Osäkra förutsättningar för det regionala kulturmiljöarbetet

- "Kulturmiljöarbete" är inte en tydligt uttalad förutsättning för fördelning av statliga medel enligt kultursamverkansmodellen. Förutsättningarna att följa och nå målen för kulturmiljöarbetet är därmed svaga. Förhållandet försvårar överblick och kunskap om kulturmiljöarbetets utveckling.
- De ekonomiska förutsättningarna för ett långsiktigt strategiskt kulturmiljöarbete framstår i många fall som osäkra. Museernas konsultverksamhet kompenserar för minskad användning av de offentliga anslagen i kulturmiljöarbetet.
- Museernas konsultverksamhet skapar otydlighet och dubbla roller i samverkan.
- Museernas söker en ny kunskapsbyggande roll samtidigt som möjligheten att arbeta proaktivt behöver stärkas.

Uppdraget

I syfte att skapa ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete har nya nationella mål för kulturmiljöområdet tagits fram vilka trädde i kraft den 1 januari 2014.

Riksantikvarieämbetet fick samtidigt i uppdrag att redovisa till regeringen hur kulturmiljöarbetet i Sverige utvecklas. I denna rapport redogörs för resultaten från ett av projekten inom uppdraget. Länsmuseernas och motsvarande museers arbete med kulturmiljöfrågor har kartlagts i syfte att klargöra förutsättningarna för samverkan och verksamhetsutveckling på regional nivå. Arbetet fungerar som underlag till den delrapport som ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 31 mars 2015.

Kartläggningen baseras på en enkät till museerna med frågor om ekonomiska förutsättningar samt förutsättningar för samverkan och verksamhetsutveckling.¹ Enkäten följdes av tre regionala dialoger genom vilka museerna gavs möjlighet att diskutera och nyansera enkätens resultat. Materialet – enkätsvar och mötesanteckningar från dialogerna – ligger till grund för denna rapport.

¹ Bilaga 3

Kartläggningen eftersträvar att på ett så sakligt sätt som möjligt återge museernas syn på kulturmiljöarbetet samt förutsättningarna för utveckling av museernas verksamhet och samverkan.

Slutsatser

Förutsättningarna för länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete skiljer sig mellan olika län. I en del fall fungerar det mycket bra, i andra fall återstår en del att önska. I det följande sammanfattas de huvudsakliga problemområden som framkommit genom kartläggningen.

De regionala förutsättningarna för länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete skiljer sig mellan olika län/regioner. Orsakerna till detta kan vara flera men de förändringar som i huvudsak påverkat dagens situation är, enligt museerna, konsultverksamhetens konkurrensutsättning och kultursamverkansmodellens införande.

Kultursamverkan är en modell för fördelning av anslag som är under utveckling, inte minst vad gäller kulturmiljöområdet. Kulturmiljöarbetet specificeras inte i lagstiftningen eller förordningen för fördelning av statsanslag enligt kultursamverkansmodellen. Istället är det till ”museiverksamhet” som anslaget fördelas.

Museerna ser kulturmiljö som en i museet integrerad verksamhet. Samtidigt påtalar museerna att det inte är självklart att kulturmiljö ryms i begreppet ”museiverksamhet”. Kulturmiljöarbetet kan uppfattas som underordnat andra, styrande begrepp – som museiverksamhet, kultur eller kulturarv – men behöver inte göra det.

Förhållandet riskerar att osynliggöra museernas insatser på kulturmiljöområdet. Samtidigt underställs verksamheten andra mål än de nationella kulturpolitiska målen för området, då dessa inte omnämns i kultursamverkansmodellens lagtext och förordning. Förutsättningarna att följa museernas kulturmiljöarbete, inom ramarna för kultursamverkan, i linje med de nationella målen för området bedöms därför som svaga.

Svaren på enkätfrågan om hur samverkan med region/landsting fungerar i framtagandet av regionala kulturplaner är splittrade. Drygt en tredjedel av museerna tycker att det fungerar bra eller har blivit bättre i framtagandet av den nya planen. Något fler upplever att samverkan inte fungerar, alternativt att det fungerar men inte vad gäller kulturmiljö. Övriga svarar att samverkan i framtagande av kulturplan delvis fungerar och delvis inte. Alla län utom Stockholm, med Stockholms läns museum och Stockholms stadsmuseum, ingår i kultursamverkan.

Kartläggningen pekar på osäkra ekonomiska förutsättningar för en del av museerna i kulturmiljöarbetet. Museernas ekonomi baseras på olika typer av finansieringsformer. Kartläggningen visar att det uppdragsfinansierade kulturmiljöarbetet utgör en allt större del av museernas insatser på området. En orsak som anges är att det statliga verksamhetsbidraget till det långsiktiga kulturmiljöarbetet inom ramarna för kultursamverkansmodellen inte längre är specificerat av staten utan upp till länen/regionerna. Det ger upphov till skillnader mellan olika län/regioner vad gäller förutsättningarna för museernas verksamhet på kulturmiljöområdet. Konsultverksamheten är viktig för att kunna upprätthålla hög kompetens och personal i kulturmiljöfrågor på museerna. Risken är dock att museernas långsiktiga kulturmiljöarbete, ”basverksamheten”, får stå tillbaka för ”konsultverksamheten”.

Samverkan försvåras av otydliga roller och uppdrag i kulturmiljöarbetet. Att å ena sidan verka som konsulter och å andra sidan vara en statsunderstödd museiinstitution. Samverkan med länsstyrelsen uppfattas generellt som bra men har samtidigt försvårats sedan konkurrensutsättningen som skapat osäkerhet om museernas olika roller i olika sammanhang. Museerna menar att de själva behöver vara tydliga med vad som gäller. Samverkan med kommunerna tycks ha stärkts med kultursamverkansmodellen, men museerna ser det också som ett fortsatt viktigt utvecklingsområde. Kommunerna efterfrågar stöd och råd i kulturmiljöfrågor samt i framtagande av nya kulturmiljöprogram. Resurserna för insatser gentemot kommunerna är dock begränsade.

Vad som är samverkan och vad som är att betrakta som konsultverksamhet är inte alltid tydligt. Vissa museer skriver dock att de har ett uttalat uppdrag från regionen att inom ramen för anslaget stödja kommunerna medan andra uppger att de tar betalt av kommunerna för sina tjänster.

De problem som uppstår i museernas samverkan till följd av museernas olika roller återspeglas också i enkätsvaren om verksamhetsutveckling. En del museer uppfattar till exempel att de förlorat sin roll som partner i länsutvecklingen och efterlyser samverkan i långsiktiga utvecklingsfrågor. Till detta kommer att museernas kunskapsbyggande roll förändrats när fler aktörer bidrar till kunskapsutvecklingen. Museerna söker därför etablera en annan roll än man tidigare haft. Relationen till forskningen framstår som viktig och en närmare samverkan till universitet och högskolor efterfrågas också.

Det finns ett stort behov av museernas kunskap. Förtätningen av städerna tillsammans med avfolkningen av landsbygden beskrivs i enkätsvaren som två av de största utmaningarna i det regionala kulturmiljöarbetet. Rivningar av övertalig bebyggelse eller kraftig expansion i attraktiva, stadsnära orter och fritidsområden utsätter kulturmiljön för ett stort tryck. För att möta förändringarna behövs nya kunskapsunderlag, utvecklingsinsatser och närvaro i samhällsplaneringen.

Som konsult på kulturmiljöområdet är museet en bland flera aktörer. Men som länsmuseum och motsvarande har man samtidigt en speciell roll i kulturmiljöarbetet och har andra möjligheter än som konsult att arbeta proaktivt för att bevara kulturmiljön. Museerna har redan verktygen. På frågan om museerna driver opinion och debatt hänvisas till (utöver användande av sociala och offentliga medier) den egna verksamheten som medel.

Enligt enkätsvaren är museernas möjlighet att driva opinion och debatt i vissa fall begränsade, men de flesta uppfattar det som en viktig roll för museerna i dagens samhällsutveckling. Stöd för utveckling av museernas basverksamhet och möjligheter att just vara en fri röst i kulturmiljöarbetet framstår därför som central.

1. Inledning

1.1. Uppdraget, motiv för kartläggningen

De nya nationella målen för kulturmiljöarbetet trädde i kraft den 1 januari 2014. Syftet med översynen av målen – som presenterades i propositionen *Kulturmiljöns mångfald* – var att skapa goda förutsättningar för ett ”offensivt kulturmiljöarbete” vilket ska bidra till ökad livskvalitet och att humanistiska perspektiv ges utrymme att påverka samhällsutvecklingen.²

Enligt de nya nationella målen ska det statliga kulturmiljöarbetet främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.³

Med anledning av den nya målbilden har Riksantikvarieämbetet fått i uppdrag att redovisa hur kulturmiljöarbetet i Sverige utvecklas. Uppdraget och dess olika delar beskrivs i myndighetens regleringsbrev för 2014 under rubriken ”Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete” (bilaga 1). I denna rapport redogörs för resultaten från ett av projekten inom uppdraget i vilket länsmuseernas och motsvarande museers arbete med kulturmiljöfrågor ska kartläggas i syfte att klargöra förutsättningarna för samverkan och verksamhetsutveckling på regional nivå (hädanefter refereras till *länsmuseer och motsvarande museer* som *länsmuseer* eller *museer*). Arbetet fungerar som underlag till den delrapport om hur kulturmiljöarbetet i Sverige

² Prop. 2012/13:96, s. 35f

³ Prop. 2012/13:96, s. 35ff

utvecklas som ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 31 mars 2015.

1.2. Problemformulering och frågeställningar

Länsmuseerna har sedan en lång tid tillbaka haft en utpekad roll och ansvar i det regionala kulturmiljöarbetet. Det är ett ansvar som med tiden förändrats. I dag verkar museerna, till stora delar, på en marknad. Från 2011 har kultursamverkansmodellen – en decentraliseringsreform för statligt stöd till regional kulturverksamhet – stegvis trätt i kraft. Fördelningen av medel sker enligt regionala kulturplaner vars framtagande kräver bred dialog och samverkan.

Hur påverkar dessa förhållanden museernas roll, möjligheter och framtid i kulturmiljöarbetet? Grundtanken var länge att länsmuseerna ska vara de institutioner som ”samlar fakta, dokumentation och kunskaper om regionens historia, kultur, utveckling och samhällsförhållanden i övrigt”.⁴ Numera bidrar även andra aktörer till denna kunskapsupbyggnad. Förändringarna innebär att bilden av länsmuseernas arbete på kulturmiljöområdet behöver uppdateras. Denna kartläggning syftar till att belysa hur museerna arbetar med kulturmiljöfrågor i dag; hur museerna själva ser att deras verksamhet och samverkan kan utvecklas i relation till dagens förutsättningar och mål för kulturmiljöarbetet.

1.3. Genomförande

Med avsikt att skapa en övergripande bild av museernas regionala kulturmiljöarbete sammanställdes en enkät till museerna med frågor om bland annat förutsättningarna för samverkan och verksamhetsutveckling (se bilaga 3). Enkäten skickades ut till 25 museer/institutioner⁵ och 23 av dessa skickade in sina svar. Enkäten föregicks av en pilotstudie som inkluderade representanter från fyra

⁴ Riksantikvarieämbetet, *Riktlinjer för ansvarsfördelningen inom kulturmiljövården*, dnr 100-6082-1994, s. 13

⁵ Se bilaga 2 samt kapitel 1.6.3.

museer med olika förutsättningar och placering i landet.⁶ I pilotstudien diskuterades enkätens frågeställningar vilka därefter justerades.

Enkätens frågeställningar utgick direkt från uppdraget enligt myndighetens regleringsbrev⁷ och delades in i fyra delar enligt följande:

- I) museernas kulturmiljöarbete,
- II) ekonomiska förutsättningar,
- III) förutsättningar för verksamhetsutveckling och
- IV) förutsättningar för samverkan.

Enkäten efterfrågade i huvudsak förhållanden under 2013, om inte annat angavs i frågeställningarna.

Del I syftade till att ringa in hur begreppet kulturmiljöarbete hanteras av museerna och är viktig för tolkning och bearbetning av enkätsvaren. Del II efterfrågade de ekonomiska förutsättningarna för museernas kulturmiljöarbete och fungerar, tillsammans med del I, som bakgrund till de två huvudfrågorna i enkätens två sista delar.

I del III ställdes frågor om förutsättningarna för verksamhetsutveckling. Syftet med frågorna i denna del var att ringa in museets utvecklingsarbete i relation till målbild och förändringar i omvärlden. Utveckling definierades i sammanhanget som förändring i en viss riktning, som har ett specifikt mål i sikte. I den sista delen, del IV, efterfrågades förutsättningar för utveckling av samverkan. Samverkan tolkades i detta sammanhang som gemensamt handlande i syfte att bevara och utveckla kulturmiljön.

Enkäten följdes av tre regionala dialoger genom vilka museerna gavs möjlighet att diskutera och nyansera enkätens resultat. Vid dialogerna deltog en eller flera representanter från totalt 19 museer/institutioner. Museerna fick därefter ta del av

⁶ Ulrica Grubbström, Västerbottens museum; Hans Kindgren, Bohusläns museum; Richard Grönwall, Stockholms läns museum; Barbro Mellander, Regionmuseet i Kristianstad.

⁷ Se bilaga 3.

mötesanteckningar för eventuella synpunkter. Materialet – enkätsvar och mötesanteckningar från dialogerna – ligger till grund för föreliggande rapport.

1.4. Disposition

Bakgrunden till uppdraget samt utgångspunkterna för arbetet presenteras i föreliggande kapitel 1. I kapitel 2, *Framväxten av ett regionalt kulturmiljöarbete* beskrivs även de historiska förutsättningarna för museernas kulturmiljöarbete. Avsnittet ger en mer fördjupad bakgrund än inledningskapitlet och fungerar som fond till de frågeställningar som ställs i enkäten om hur kulturmiljöarbetet därefter utvecklats.

De flesta av enkätens frågor, utom i del II, är av mer kvalitativ än kvantitativ karaktär. Bearbetningen av svaren från enkät och dialoger presenteras övergripande i kapitel 3, *Museernas kulturmiljöarbete – sammanställning av resultat från enkät och dialoger*. Målet har varit att på ett så sakligt sätt som möjligt lyfta fram såväl museernas erfarenheter och uppfattningar som övergripande tendenser, trender och utvecklingsområden.

I det sista kapitlet – kapitel 4, *Olika förutsättning för det regionala kulturmiljöarbetet*, lyfts de viktigaste slutsatserna fram som svar på de övergripande frågorna för denna kartläggning: Hur arbetar länsmuseer och motsvarande museer med kulturmiljöfrågor och vilka är förutsättningarna i dag för verksamhetsutveckling och utveckling av samverkan?

1.5. Utgångspunkter

1.5.1. Statens bidrag till museerna

Riksdagen beslutade 2009 om att införa en modell för fördelning av statliga bidrag till regional kulturverksamhet, den så kallade kultursamverkansmodellen. Den innebär att den direkta bidragsgivningen från staten upphör och att regionerna istället får ett samlat statligt anslag att fördela till regional kulturverksamhet. Det sker genom att landstingen/regionerna – i samverkan med länets kommuner och i

samråd med det professionella kulturlivet och civila samhället – tar fram en regional kulturplan.⁸ Med utgångspunkt i kulturplanen beslutar sedan Statens kulturråd, efter samråd med övriga berörda myndigheter (bland annat Riksantikvarieämbetet), om nivån på bidraget till respektive landsting/region.

Modellen har successivt införts sedan 2011. Alla län utom Stockholm ingår i dag i modellen.

Med kultursamverkansmodellens införande trädde en ny förordning i kraft som reglerar fördelningen av statsbidraget till regional kulturverksamhet (SFS 2010:2012). I denna preciseras förutsättningarna för bidraget: att de nationella kulturpolitiska målen uppnås samt att regionala prioriteringar och variationer ska ges ökade möjligheter (4 §). I förordningens 8 § definieras också vilka verksamhetsområden som bidraget avser, nämligen:

- professionell teater-, dans- och musikverksamhet,
- museiverksamhet,
- biblioteksverksamhet,
- konst- och kulturfrämjande verksamhet,
- regional enskild arkivverksamhet,
- filmkulturell verksamhet, och
- främjande av hemslöjd.

Museiverksamhet finns med i förordningen, men inte kulturmiljöarbete.

I kultursamverkansutredningens betänkandet föreslogs dock skrivningen ”museiverksamhet (inkl. kulturmiljöarbete)”.⁹ I utredningen definieras de regionala museerna som ”centrum för museiverksamhet i sina regioner” samt att de ”har en omfattande verksamhet som inkluderar framför allt utställningsproduktion,

⁸ Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet, 7 §.

⁹ SOU 2010:11, s. 76

kulturmiljöfrågor, dokumentation och pedagogisk verksamhet. De ska även verka för att utveckla den regionala strukturen på konstområdet”.¹⁰

På frågan till Statens kulturråd om hur de definierar ”musiverksamhet” inom ramarna för kultursamverkansmodellen är svaret att det inte görs några andra definitioner än de som finns i de olika styrdokumenterna, alltså i förordningen och de obligatoriska delarna.¹¹ Bedömningen, skriver Statens kulturråd, sker utifrån de nationella kulturpolitiska målen.

Tilläggs ska att det så kallade kulturmiljöårsanslaget (7:2 Bidrag till kulturmiljövård¹²) inte ingår i modellen utan fördelas av länsstyrelserna. En risk är att det kan uppfattas som att kulturmiljöarbete inte ryms i kultursamverkan annat än som associerat anslag.

Till skillnad från kultursamverkansmodellen preciserar den tidigare förordningen (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet vem (inte typ av verksamhet) som ska få bidraget, vilket bland andra är de regionala museerna (1 §). I förordningen står även vad statsbidraget till museerna syftar till, nämligen att museerna ska ges möjlighet att ta det ansvar för kulturmiljöarbetet som vilar på

¹⁰ SOU 2010:11, s. 49, vår kursivering

¹¹ E-post 2014-12-17 från Jelena Jesic, Statens Kulturråd:

”I förordningen (2010:2012) anges museiverksamhet som ett av sju områden som landstingen ska fördela det statliga bidraget till. Kulturrådets fördelning till landstigen sker med utgångspunkt i de regionala kulturplanerna. Det finns några obligatoriska delar som en kulturplan ska innehålla, men utöver det är det landstingen själva som utformar planerna. De obligatoriska delarna är:

- beskrivningar av de sju verksamhetsområden som landstingen får fördela statliga medel till
- kulturpolitiskt prioriterade områden (barn och unga, jämställdhet, tillgänglighet, mångfald, nationella minoriteter, internationellt och interkulturellt arbete, kulturskaparnas villkor)
- regionala förutsättningar
- ekonomiska utgångspunkter
- arbetsmetod – hur den regionala kulturplanen arbetats fram

Bedömning av de regionala kulturplanerna sker med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen.”

¹² Riksantikvarieämbetet fördelar anslaget enligt sitt regleringsbrev samt *förordningen (1993:379) om bidrag till kulturmiljövård*. Riksantikvarieämbetet har genom ett särskilt beslut delegerat beslutanderätten över bidragsgivningen till länsstyrelsen. Medel beviljas på årsbasis. Anslaget används som *projektmedel*, främst till vård av och information om kulturhistoriskt värdefulla byggnader, landskap och fornlämningar. Det är *inte* ett långsiktigt anslag till enskilda institutioner.

dem (4 §). I 18 § står också att beslut om fördelning till regionala museer ska fattas efter samråd med Riksantikvarieämbetet, alltså nationell myndighet med ansvar för frågor om kulturmiljön. I och med att den nya förordningen (2010:2012) använder det bredare begreppet ”museiverksamhet” har den inte samma detaljnivå som den tidigare.

Eftersom den nya förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet inte omnämner kulturmiljöarbete som en av grunderna för bidraget – och inte heller de nationella målen för kulturmiljö – har det hittills fallit utanför modellens uppföljningsansvar.

1.5.2. Kompletterande mål

Kulturmiljöarbetet befinner sig i skärningspunkten mellan olika politikområden, till exempel mellan kulturpolitik och samhällsplanering. Det är anledningen till att regeringen upprättat egna mål för kulturmiljöarbetet.¹³ Kulturmiljömålen *kompletterar* i denna mening de nationella kulturpolitiska målen¹⁴ och bör därför vara vägledande för kulturplanernas skrivningar vad gäller kulturmiljöfrågor. Enligt regeringen ska de nationella målen för kulturmiljöarbetet styra de statliga insatserna på området men ska också vägleda och inspirera politiken i kommuner och landsting. Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen har särskilt ansvar för målens uppföljning och uppfyllelse.¹⁵

Riksantikvarieämbetet är en nationell myndighet med ansvar för frågor om kulturmiljön. Enligt den förordning med instruktion för Riksantikvarieämbetet som gällde till och med 2014 (2007:1184) ska myndigheten särskilt följa det regionala kulturmiljöarbetet samt stödja länsstyrelserna och de regionala museerna (se 2 §, 8). Från och med 2015 gäller en ny förordning. Enligt denna (SFS 2014:1585) ska myndigheten särskilt ”följa och stödja det regionala kulturmiljöarbetet” (2 §, p. 3).

¹³ Prop. 2012/13:96, s. 36

¹⁴ Prop. 2012/13:96, s. 36

¹⁵ Prop. 2012/13:96, s. 36

Länsstyrelsen svarar för den statliga förvaltningen i länet. Länsstyrelsen ska enligt förordning (2007:825) med länsstyrelseinstruktion noga följa tillståndet i länet samt verka för att nationella mål får genomslag. Länsstyrelsen har bland annat uppgifter i fråga om kulturmiljö och enligt 2 § i kulturmiljöförordningen (1988:1188) ska länsstyrelsen, ”inom ramen för sitt ansvar för kulturmiljöarbetet i länet, samverka med kulturmiljövårdande organ inom länet, särskilt länsmuseerna och motsvarande museer.”

1.6. Definition av länsmuseum och motsvarande

Kartläggningen ska enligt Riksantikvarieämbetets regleringsbrev omfatta länsmuseer och motsvarande museer (se bilaga 1). Det har tolkats som de museer vilka var statsbidragsberättigade före införandet av kultursamverkansmodellen eftersom dessa hade ett nationellt uttalat uppdrag i kulturmiljöarbetet (se bilaga 2). Nedan följer en kort bakgrund till skrivningen ”länsmuseer och motsvarande museer” i syfte att förtydliga urvalet av museer för denna kartläggning (se lista i Bilaga 2).

1.6.1. Landsantikvarieorganisationen

Fram till länsantikvariereformen 1976 var landsantikvarien Riksantikvarieämbetets företrädare i länen. Enligt landsantikvariekungörelsen (1955:317) skulle landsantikvarien vara anställd hos en organisation med ”kulturvårdande uppgifter”¹⁶ och erhöll statsbidrag som ersättning för arbetsinsatser inom den på statligt uppdrag bedrivna kulturminnesvården.¹⁷ Det regionala kulturmiljöarbetet – den så kallade landsantikvarieorganisationen – kom på så sätt att utvecklas inom ramen för länsmuseerna. Det betyder att landsantikvarien i nästan alla län *också* var chef för ett museum. Enligt landsantikvariekungörelsen (1955:317) avsåg

¹⁶ se t.ex. Fornvännen 1955, s. 61f, 276f

¹⁷ Ansvaret innebar t.ex. att sörja för skydd och vård av kulturminnen. Landsantikvarien arbetade med rådgivning, var remissorgan för Riksantikvarieämbetet samt fullgjorde uppdrag från myndigheten. Landsantikvarien lämnade också sakkunnigutlåtanden till länsstyrelsen och till kommuner samt deltog vid länsstyrelsens planeringsarbete (prop. 1975/76:135, s. 155; se även Utbildningsdepartementet, DsU 1975:9, s. 20f).

statsbidraget avlöningar inom landsantikvarieorganisationen och fungerade därmed endast som ett indirekt bidrag till själva läns museet.¹⁸

År 1974 fattade Riksdagens beslut om att ett nytt statsbidragssystem för länsmuseerna skulle införas som bättre stämde överens med utformningen av bidrag till andra kulturinstitutioner.¹⁹ Bidraget föreslogs utgå till ”länsmuseer (motsvarande)”, alltså museer som erhåller bidrag från landsting och /eller kommun och som redan bedriver en länsomfattande verksamhet inom både kulturminnesvård och museiområdet. Det nya bidraget hade dubbla syften: ”att tillförsäkra regionen fortsatt tillgång på kvalificerad kulturminnesvårdsexpertis och samtidigt bidra till utvecklingen av en regional museiverksamhet”.²⁰

1.6.2. Ett museum i varje län

I de flesta län fanns ett länsmuseum som svarade för den regionala musei- och utställningsverksamheten. I Stockholm, Kristianstads och Malmöhus län saknades dock länsmuseum i ovan nämnda mening. Landsantikvarien i Stockholm tillsattes först 1962 och var då, lokalmässigt, knuten till länsstyrelsen.²¹ Stiftelsen Stockholms läns museum bildades 1982 genom en överenskommelse mellan Stockholms läns landsting, Norrtälje, Sigtuna, Södertälje och Stockholms kommuner samt Stockholms läns hembygdsförbund. Stockholms länsmuseum skiljer sig från övriga länsmuseer på så sätt de inte har egna samlingar.

¹⁸ Prop. 1975/76:135, s. 156

¹⁹ Prop. 1974:28, s. 342-342. Enligt prop. 1975/76:135 (s. 155) finns inte begreppet **länsmuseum** definierat i några statliga, eller andra bestämmelser. Det ska enligt samma proposition inte heller finnas särskilda bestämmelser för inrättande av länsmuseer (se även Utbildningsdepartementet, DsU 1975:9, s. 90). Begreppet **museum**, enligt ICOM:s definition, är ett museum en permanent institution utan vinstintresse som tjänar samhället och dess utveckling, som är öppen för allmänheten, som förvärvar, bevarar, undersöker, förmedlar och ställer ut – i studiesyfte, för utbildning och nöje – materiella och immateriella vittnesbörd om människan och hennes omvärld. Ett **regionalt museum** har regional huvudman, som landsting eller region. Huvudmannskapet för ett regionalt museum kan vara delat med till exempel en kommun. Ett **kommunalt museum** har enbart kommunal huvudman. (Myndigheten för kulturanalys 2014)

²⁰ Prop. 1976/77:100, s. 154

²¹ Utbildningsdepartementet, DsU 1975:9, s. 28

I Skåne inrättades 1937 en landsantikvarietjänst för hela landskapet. Kristianstad tillsatte en egen landsantikvarie 1956. Kristianstad läns museum, senare Regionmuseet i Kristianstad, bildades 1988 och hade regionalt ansvar för Kristianstad län. I det dåvarande Malmöhus län fanns aldrig något länsmuseum. Istället var det Kulturen i Lund och Malmö Museer som delade på uppgifterna. Sedan länssammanslagningen 1997 är landsantikvarien knuten till Regionmuseet i Kristianstad medan Kulturen i Lund, Malmö Museer och Regionmuseet i Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne delar på länsmuseumuppdraget.²²

Från 1946 till 1973 fanns två landsantikvarier i Älvsborgs län²³. Landsantikvarien i Uddevalla var tidigare placerad i Göteborg, och innehade inte tjänsten inom ramarna för chefskapet för ett museum. Landsantikvarien kom så småningom, av praktiska skäl, att knytas till Bohusläns museum i Uddevalla²⁴. Inom Västra Götalandsregionen²⁵ ligger förvaltning av kulturmiljöfrågor under Västarvet. Inom Västarvets ansvarsområde finns tre tidigare läns museer: Regionmuseum Västra Götaland (tidigare länsmuseum för Älvsborgs län), Västergötlands museum (tidigare länsmuseum för Skaraborgs län) och Bohusläns museum (tidigare länsmuseum för Göteborgs och Bohus län). Verksamheten vid de två sistnämnda har drivits av Västarvet på uppdrag av respektive stiftelse.

1.6.3. Urvalet

Föreliggande kartläggning omfattar de museer som var statsbidragsberättigade före införandet av kultursamverkansmodellen eftersom dessa, enligt förordningen (1996:1598) om fördelning av statsbidrag till regional kulturverksamhet, hade ett

²² Nilsson & Rudebeck 2010:33

²³ Skriftligt meddelande från Jan Johansson, Västarvet 2015-01-07: Det s.k. Kulturminnesrådet för Älvsborgs län bildades 1945 med två landsantikvariefunktioner, en med säte i Vänersborg för den norra länsdelen, och en i Borås för länets södra del. Denna organisationsform varade fram till 1973 då Älvsborgs läns museiförening bildades med en landsantikvariefunktionen knuten till Vänersborg.

²⁴ SOU 1972:45, s. 34f

²⁵ Västra Götalandsregionen bildades på försök 1997 och permanentades 2011.

nationellt uttalat uppdrag i kulturmiljöarbetet.²⁶ I den nya förordningen om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet som började gälla med kultursamverkansmodellens succesiva införande från 2011 utgår bidraget istället till museiverksamhet.²⁷ Urvalet av museer till föreliggande kartläggning inkluderar även stadsmuseerna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Stadsmuseerna kompletterar också bilden eftersom länsmuseernas verksamhetsområde utesluter dessa kommuner och/eller har ansvar för specifika områden inom det regionala kulturmiljöarbetet.

²⁶ Se Förordning (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet där det i 4 § förtydligas att bidraget ska ge museerna möjlighet att ta det ansvar för kulturmiljöarbetet som vilar på dem.

²⁷ Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet

2. Framväxten av ett regionalt kulturmiljöarbete

I föregående kapitel berördes landsantikvarieorganisationens framväxt inom ramen för länsmuseerna i syfte att förtydliga urvalet av museer för kartläggningen. I detta kapitel utvecklas resonemanget till att även belysa hur statsbidraget fördelats till museerna i det regionalt kulturmiljöarbetet och fungerar som en fördjupad bakgrund till de frågeställningar som ställs i enkäten.

2.1. Provinsmuseer

Från 1860-talet och framåt grundades en rad så kallade *provinsmuseer* i Sverige. Det var museer som tog som sin uppgift att samla föremål som skulle belysa en provins (landskap eller län) ”kulturutveckling”²⁸. I regel var det fornminnesföreningar som låg bakom grundandet och driften av museerna²⁹, ett ideellt initiativ och engagemang som snart kom att ställas mot ett växande behov av professionalisering och en fast riksorganisation för kulturmiljöarbetet.

Under 1920-talet stärktes provinsmuseernas ekonomi med hjälp av statsbidrag i form av lotterimedel samt ökade anslag från landsting och kommun. Statsbidraget begränsades i regel till ett museum inom varje landskap eller län, alltså till museer av länsmuseets eller landskapsmuseets storlek.³⁰ Statsbidraget var vikt för två syften; ändamålsenliga museilokaler och lön till en fackutbildad museiintendent.³¹ Denne kom på 1930-talet att ges tjänstebeteckningen landsantikvarie.

²⁸Kulturminnesvårdssakkunniga, 1936, s. 4f

²⁹Föreningarna spelade en stor roll under 1800- och början av 1900-talet, en tid som beskrivits som ett ”organisatoriskt tomrum mellan två samhällssystem”, se Jansson 1985, s. 243; Arcadius 1997, s. 29

³⁰SOU 1972:45, s. 27; Kulturminnesvårdssakkunniga, 1936, s. 7ff

³¹Kulturminnesvårdssakkunniga, 1936, s. 9ff

2.2. Länsantikvariereformen

Den ”provinsiella fornminnesvården” hade länge karaktären av frivillig organisation som inte ansågs behöva ekonomiskt stöd av det allmänna i någon större utsträckning.³² Det var i samband med 1974 års kulturpolitik som det offentliga ansvar för kulturmiljöfrågorna på allvar lyftes fram.³³ I samband med länsantikvariereformen 1976 – som innebar att länsstyrelsen skulle inträda som statlig regional myndighet för kulturminnesvården – gjordes även ändringar i bidragssystemet. Länsmuseerna skulle för första gången få bidrag från staten i likhet med övriga regionala kulturinstitutioner.³⁴

Upprinnelsen till förändringarna var 1965 års musei- och utställningssakkunnigas utredning rörande kulturminnesvård, museer och utställningar, MUS 65.

Utredningens förslag om museerna och kulturminnesvården var att dessa skulle skiljas åt och att det löpande statsbidraget till museerna skulle upphöra då det var knutet till det regionala ansvaret för kulturminnesvården.³⁵ Museerna motsatte sig förslaget och istället kom man fram till en kompromiss: att länsstyrelsen och museerna skulle ha *delat ansvar* i kulturmiljöarbetet.³⁶

I proposition 1974:28 står om det nya statsbidraget: att det ”[...] bör syfta till att dels trygga länsmuseernas möjligheter att fullgöra de uppgifter som museerna inom ramen för sina åtaganden såsom fria kulturinstitutioner tar på sig på kulturminnesvårds- och museiområdet, dels kompensera länsmuseerna för fullgörandet av uppgifter för Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen”.³⁷ Museerna lyckades med andra ord behålla sitt statsbidrag varav en ”opreciserad andel” skulle gå till kulturmiljöinsatser.³⁸

³² SOU 1972:45, s. 29

³³ Prop. 1974:28; SOU 2010:11, sid. 10

³⁴ Prop. 1974:28, s. 356; 1976/77:100, s. 154f.

³⁵ SOU 1972:45; SOU 2009:16, s. 163

³⁶ Prop. 1976/77:100, bil 12, s. 152; SOU 2009:16 s. 163

³⁷ Prop. 1974:28, s. 356

³⁸ SOU 2009:16 s. 163f. 1974 års kulturpolitik introducerades under budgetåren 1974/75, 1975/76 och 1976/77 och förslagen rörande länsmuseernas kulturmiljöarbete behandlades därmed i

Museernas roll som fria kulturinstitutioner har alltid varit viktig. I 1974 års kulturproposition står att statsbidraget i princip bör utgå utan att några villkor ställs upp i fråga verksamhetens inriktning och innehåll. Alltså i likhet med vad som gäller för ”andra kulturinstitutioner”.³⁹ Det specifika för länsmuseerna var att de genom sin fria ställning i relation till de beslutande myndigheterna kunde fungera opinionsbildande och vara ett forum för debatt.⁴⁰

2.3. Fördelning av statsbidrag till regionalt kulturmiljöarbete

Vid riksdagsbehandlingen 1974 av frågan om kulturmiljövårdens regionala organisation betonade kulturutskottet vikten av att länsmuseet/landsantikvarien gavs möjlighet att fortsatt arbeta effektivt i kulturminnesvården. Man betonade också att statsbidraget till landsantikvarieorganisationen indirekt innebar ett stöd *också* till länsmuseerna. Genom förordning (1977:547) om statsbidrag till regionala museer ersattes det äldre bidraget, som fördelades av Riksantikvarieämbetet. I förordningen står att museet ”skall biträda riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, länsstyrelserna samt kommunerna inom sitt verksamhetsområde med kulturminnesvårdande uppgifter”. Verksamhetsområdet för museum som får statsbidrag ska enligt förordningen omfatta ett län eller en region med en eller flera kommuner. Nu var det Statens kulturråd som, efter samråd med Riksantikvarieämbetet, skulle fördela stödet direkt till de regionala museerna.

2.3.1. Ett odelat bidrag

Ytterligare förändringar kom med förordning (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet. Länsmuseerna skulle inte längre ”biträda” länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet utan tillskrevs en mer självständigt roll och ansvar för

kulturpropositionerna. Det nya statsbidraget till länsmuseerna infördes 1977 (prop. 1976/77:100, bil. 12, s. 152)

³⁹ Prop. 1974:28, s. 356

⁴⁰ Prop. 1974:28, s. 356

”kulturmiljövårdens kunskapsuppbyggnad”.⁴¹ En annan skillnad var att den nya förordningen inte bara avsåg de regionala museerna utan även andra kulturinstitutioner. I 4 § klargörs att ändamålet med statsbidraget till de regionala museerna är att de ska kunna ta ansvar för det kulturmiljöarbete som vilar på dem. I regeringens proposition *Kulturpolitik* förtydligas hur man ser på omfattningen av länsmuseernas kulturmiljöarbete: ”Vården av kulturarvet och kunskapsuppbyggnaden i form av insamling, dokumentation, föremålsvård, förvaring och registrering kräver avsevärda basresurser. Cirka tre fjärdedelar av centralmuseernas och hälften av länsmuseernas kostnader kan hänföras till dessa funktioner. Häri ligger också länsmuseernas grundläggande uppgifter i kulturmiljöarbetet.”⁴²

I enlighet med statsbidragsförordningen fördelades statsbidraget *odelat*, alltså till museernas samlade insatser. Det låg i linje med riksantikvarieämbetets hållning som menade att det vore olämpligt att avskilja museernas kulturmiljöarbete från den övriga verksamheten och att de därför bör erhålla ett samlat bidrag: ”Kulturmiljövården och den kulturhistoriska museiverksamheten är [...] sammanflätade på ett sådant sätt att någon naturlig gräns inte kan dras”.⁴³

Samtidigt som kulturmiljö sågs som allt mer integrerat i museiverksamheten fanns behov av att förtydliga roller och ansvar i kulturmiljöarbetet. I propositionen *Kulturpolitik* skriver regeringen att ”[e]tt effektivare resursutnyttjande med krav på uppföljning och utvärdering kräver tydligare riktlinjer för kulturmiljöarbetet”. Bidraget bör, enligt samma proposition, grundas på den fördelning av ansvar och arbetsuppgifter inom en region som varje länsstyrelse och regional museum kan enas om.⁴⁴

⁴¹ Kulturutskottets betänkande 1996/97:KrU1, s. 135ff

⁴² Prop. 1996/97:3, s. 133

⁴³ Riksantikvarieämbetet, dnr 100-6082-1994, *Riktlinjer för ansvarsfördelning inom kulturmiljövården*, s. 10

⁴⁴ Prop. 1996/97:3, s. 158f

2.3.2. Kultursamverkansmodellen

Med kultursamverkansmodellen, som införts från 2011 och framåt, har regionerna/landstingen succesivt tagit över den statliga förvaltningsuppgiften att fördela statsbidrag till olika regionala kulturverksamheter. I den nya förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet är ansvar i kulturmiljöarbetet inte längre ett uttalat kriterium för statsbidrag till regionala museer.⁴⁵ Istället utgår bidrag till ”museiverksamhet”.

Vad som inbegrips i begreppet ”museiverksamhet” definieras inte närmare i förordning eller i de obligatoriska delarna. Utöver detta är det landstingen själva som formulerar kulturplanernas innehåll.

Denna kartläggning kan konstatera att uppföljningen av museernas kulturmiljöarbete kompliceras genom att förordningen (2010:2012) inte preciserar kulturmiljöarbete, eller de nationella målen för kulturmiljöområdet, utan endast nämner ”museiverksamhet” samt kulturpolitiska mål. Samtidigt ska påpekas att Riksantikvarieämbetet i sitt yttrande över kultursamverkansutredningen inte lyfte vikten av ett sådant förtydligande vad gäller villkoren för bidraget. Inte heller de nationella målen för kulturmiljö omnämndes som viktiga att lyfta fram:

”Villkoren för statsbidraget bör utformas med beaktande av det kulturpolitiska målet att främja ’ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas’. Därför bör förordningen förtydligas så att det framgår att statsbidraget både ska användas till museiverksamhet och kulturarvsarbete”.⁴⁶

Länsmuseernas roll i kulturmiljöarbetet är i dag inte lika tydlig som den tidigare varit. Vilken kulturmiljöarbetets ställning är och hur uppföljning av de nationella målen för området kan ske inom ramarna för kultursamverkansmodellen har hittills varit oklart. Enligt kultursamverkansutredningen är länsstyrelsens roll att fungera

⁴⁵ Jfr Förordning (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet 1 § och 4 § där det står att statsbidraget får ges till regionala museer samt att bidraget ska ge museerna möjlighet att ta det ansvar för kulturmiljöarbetet som vilar på dem. I 18 § står vidare att Statens kulturråd fördelar stödet, men när det gäller regionala museer ska besluts fattas efter samråd med Riksantikvarieämbetet.

⁴⁶ SOU 2010:11; Riksantikvarieämbetet, Dnr 331-817-2010

som stöd: ”[...] i det länsvisa arbetet med att ta fram regionala kulturplaner, bl.a. vad avser länsmuseernas insatser samt övriga frågor som berör kulturmiljöarbetet. [D]et statliga bidraget till kulturmiljövård⁴⁷ [ska] inte fördelas av landstingen. Däremot är det naturligt att frågor med koppling till kulturmiljöområdet tas upp i samband med dialogerna och i de regionala kulturplanerna”.⁴⁸

Vidare skriver utredaren att ”[ä]ven om den modell vi föreslår innebär att den direkta bidragsgivningen från staten till länsmuseerna upphör är det viktigt att länsmuseernas kulturmiljöuppdrag fortsatt bedrivs i enlighet med de nationella målen för området. Länsstyrelserna har här en viktig roll för uppföljning på länsnivå och Riksantikvarieämbetet har motsvarande roll nationellt.⁴⁹

Föreliggande kartläggning ställde frågor om museernas kulturmiljöarbete för verksamhetsåret 2013. Under denna tid har uppföljningen av museiverksamheten inom ramarna för kultursamverkansmodellen inte explicit inkluderat kulturmiljö eller de nationella målen för området. Från och med 2015 har Statens kulturråd kompletterat sin uppföljning med förtydliganden rörande kulturmiljöarbetet.⁵⁰

⁴⁷ Anslaget 7:2 *Bidrag till kulturmiljövård*.

⁴⁸ SOU 2010:11, s. 79

⁴⁹ SOU 2010:11, s. 79

⁵⁰ Riksantikvarieämbetet har arbetat för att kulturmiljö ska tas med i Statens kulturråds uppföljning av kultursamverkansmodellen. I den blankett som tagits fram inför uppföljning 2015 omnämns numera kulturmiljö som en del av kulturarvsbegreppet (se precisering av fråga 1c). Även begrepp som ”historiska lämningar” och ”kulturlandskap” nämns i sammanhanget. I blanketten efterfrågas också en sammanställning av den museiverksamhet som tilldelats statliga medel (se precisering av fråga 5 under rubriken Museiverksamhet). Här står att svaren bör beröra bl.a. ”museernas kulturmiljöarbete”. Riksantikvarieämbetet och Myndigheten för kulturanalys arbetar också för att museernas kulturmiljöarbete ska synliggöras i den årliga uppföljning som myndigheten gör vad gäller museerna.

3. Museernas kulturmiljöarbete, sammanställning av enkät och dialoger

Nedan följer en sammanställning av resultaten från enkät och dialoger. Enkäten skickades ut till 25 institutioner varav 23 skickade in sina svar. Vid dialogerna deltog en eller flera representanter från 19 institutioner.

3.1. Vad är kulturmiljöarbete för museerna?

En viktig utgångspunkt för kartläggningen var enkätfrågorna om vilka verksamheter som museet räknar till kulturmiljöarbete samt hur kulturmiljöarbetet är organiserat.⁵¹ Syftet med frågorna var att ringa in vad museerna själva anser att deras kulturmiljöarbete i dag handlar om.

De flesta museer uppfattar kulturmiljöarbetet som en integrerad del av ”museiverksamheten” och är därmed svår att skilja ut. På frågan om vilka verksamheter museet räknar som kulturmiljöarbete var svaren högst varierade. En del använder sig av en pragmatisk avgränsning medan andra svarar att kulturmiljö är ”allt” som görs på museet.⁵² Trots en generell bredd i hur kulturmiljöarbetet uppfattas på museerna – som integrerat i resten av verksamheten – kan arkeologiska och bebyggelseantikvariska⁵³ verksamheter/kompetenser likväl sägas utgöra en kärna. Museerna har också enheter eller avdelningar med särskilt fokus på kulturmiljö, just inom områdena arkeologi och byggnadsvård.

⁵¹ Fråga 1-2, bilaga 3 samt bilaga 2

⁵² Se fråga 3 i bilaga 3 samt bilaga 4

⁵³ I teorin kan man skilja mellan begreppet byggnadsantikvarisk och bebyggelseantikvarisk.

Bebyggelseantikvarisk verksamhet omfattar en större helhet (ett område med bebyggelse med intilliggande landskap) medan byggnadsantikvarisk verksamhet istället inskränker sig till själva objektet (till den specifika byggnaden). I praktiken flyter emellertid begreppen ihop och båda begreppen används omväxlande.

Uppdragsverksamhet och anslagsfinansierad basverksamhet är antingen organiserade tillsammans, men med skilda ekonomier, eller helt fristående från varandra. I de fall personer arbetar inom både uppdrags- och anslagsfinansierat kulturmiljöarbete betonar museerna vikten av att hålla isär dessa. Annars är risken att museet kan uppfattas ”sitta på dubbla stolar”. Det kan exempelvis innebära att museet i rollen som offentlig representant i kulturmiljöarbetet riskerar att påverka upphandlingsprocesser eller rekommendationer inom ramen för konsultverksamhet, och vice versa.

Kännetecknande för länsmuseer och motsvarande museer är att verksamheten omfattar hela länen.⁵⁴ Vid dialogerna lyftes detta fram som själva definitionen av ett länsmuseum. Museernas kulturmiljöarbete är också till stora delar utåtriktat, ”det sker utanför museets väggar”. Det handlar bland annat om att verka genom andra och att få andra aktörer att ta ansvar för att bevara, använda och utveckla kulturmiljön.

Som konstaterats ovan ser merparten av museerna kulturmiljöarbetet som en integrerad del i museet som helhet, och de talar hellre om ”museiarbete” än ”kulturmiljöarbete”. Vid dialogerna med museerna framhölls samtidigt att det är viktigt att kulturmiljöarbetet lyfts fram. För det behövs en begriplig begreppsapparat, någon form av avgränsning om det ska kunna följas upp och museet ska ha en roll i dessa frågor i dagens län och regioner. Museerna betonade också vikten av att museerna själva är tydliga med vad kulturmiljö och kulturmiljöarbete är; både i samverkan med region/landsting om skrivningar i kulturplanerna liksom i museernas kontakt med kommuner, fastighetsägare med flera. Ett museum lyfte relevansen av att även definiera vad som avses med regional ”museiverksamhet” i kulturplanerna, ”då det inte är självklart att museiverksamhet måste handla om kulturmiljö”.⁵⁵

⁵⁴ Med hänvisning till förhandsbesked som lämnas till Riksantikvarieämbetet inför fyndfördelning kan man se att vissa museer endast tar emot fynd de själva grävt upp.

⁵⁵ Se förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet, samt kapitel 1 i denna rapport.

3.1.1. Sammanfattande kommentar rörande kulturmiljöarbete för museerna

Kulturmiljöarbetet betraktas som en integrerad del i museiverksamheten. Det är ett grundläggande synsätt vad gäller kulturmiljöarbetet på museerna. Samtidigt uttrycktes vid dialogerna behov av att synliggöra kulturmiljöarbetet, att ”det måste lyftas fram om museet ska ha en roll i dessa frågor”.

3.2. Ekonomiska förutsättningar

Museerna har olika finansieringsformer att arbeta utifrån och skilja mellan inom sina verksamheter. Ett syfte i enkätstudien och de uppföljande dialogerna var att klargöra hur de ekonomiska förutsättningarna påverkar museernas kulturmiljöarbete. Det har handlat om att i grova drag ringa in omfattningen av tilldelade offentliga anslag respektive intäkter från uppdragsbaserat kulturmiljöarbete, vad andra/övriga intäkter kommer ifrån samt få en bild av relationerna mellan dessa intäkter.⁵⁶

Eftersom museernas kulturmiljöarbete ses som integrerat i den övriga verksamheten visade det sig svårt att följa det ekonomiskt, med undantag av uppdragverksamheten som ofta redovisas separat. Museerna har ändå i enkätsvaren försökt att skilja ut kulturmiljöarbetet, men det är inga exakta eller direkt jämförbara siffror som framkommit, utan ungefärliga förhållanden och tendenser. Nedan presenteras ett antal diagram som sammanställts utifrån enkätsvaren och som belyser museernas ekonomiska förutsättningar utifrån olika ingångar.

Stapeldiagrammet i figur 1 visar de offentliga skattefinansierade anslagens betydelse i relation till den totala ekonomin, alltså till *hela* museiverksamheten. I genomsnitt består ca 61 procent av museernas finansiering av offentliga anslag från stat, region och kommun under 2013. Av diagrammet framgår att andelen offentliga anslag utgör mellan ca 40-85 procent av museernas totala intäkter. Det går därför att konstatera att de offentliga anslagen är betydelsefulla, men i varierande grad för olika museer. Denna siffra kan ställas mot svaren på

⁵⁶ Enkätfrågorna återfinns i bilaga 3, fråga 4-10

enkätfrågan om hur stor del av de skattefinansierade anslagen som var öronmärkta för kulturmiljöarbete 2013.⁵⁷ Det visade sig att 5 procent (mot 40-85 procent ovan) var öronmärkta till kulturmiljö.

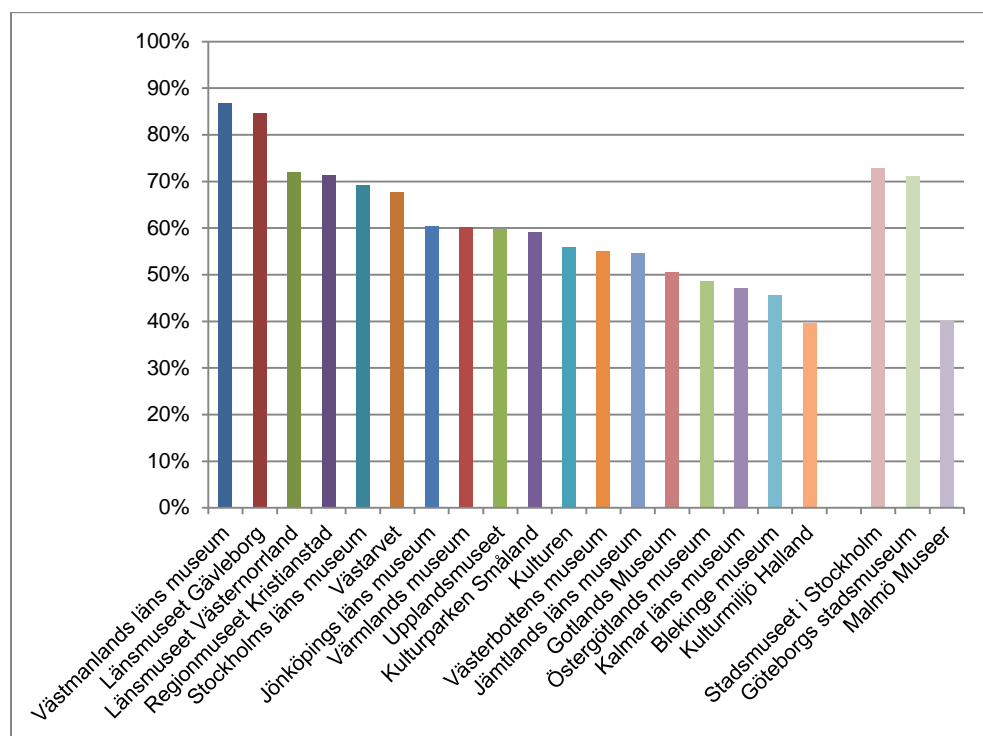

Fig. 1. Andel offentliga anslag av totala intäkter under 2013.

3.2.1. Liten andel öronmärkt bidrag till kulturmiljöarbete

Cirka 5 procent av de offentliga skattefinansierade anslagen var öronmärkta för kulturmiljöarbete 2013 vilket betyder att minst 5 procent eller mer har använts i kulturmiljöarbetet. Den låga andelen öronmärkta anslag kan tolkas som ett uttryck för museernas självständighet gentemot sina huvudmän och att museerna har ett stort utrymme att själva bestämma hur anslagen ska användas. Men det faktum att en liten andel ”säkra medel” dediceras till kulturmiljöarbete öppnar samtidigt upp för frågor om hur kulturmiljö som basverksamhet prioriteras på museerna.

⁵⁷ Fråga 6, bilaga 3.

Stapeldiagrammet i figur 1 ovan visar de offentliga anslagens betydelse i relation till museernas totala ekonomi och verksamhet. Cirkeldiagrammet i fig. 2 visar istället ekonomin för kulturmiljöarbetet under 2013.

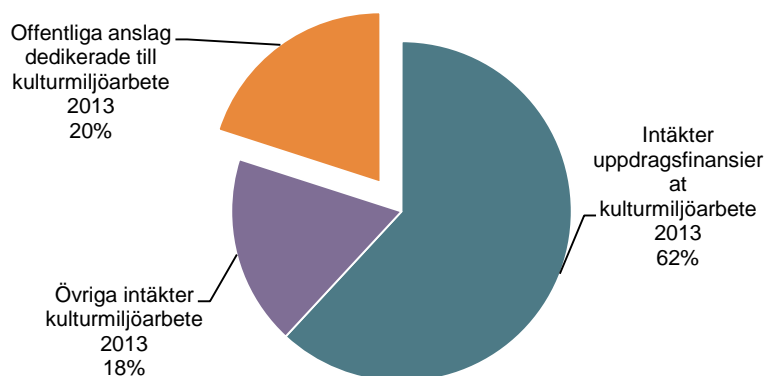

Fig. 2. Fördelning i % - offentligt anslag dedikerade till kulturmiljöarbete, intäkter genom uppdragsfinansierat kulturmiljöarbete samt övriga intäkter för kulturmiljöarbete, 2013

Siffrorna som diagrammet baseras på är inte absoluta eftersom en varierande del av tilldelade offentliga anslag prioriteras för kulturmiljöarbete (även om de inte är reserverade för ändamålet). Med detta i åtanke visar diagrammet att intäkter från uppdragsfinansierat kulturmiljöarbete utgör den största inkomstkällan. Vid dialogerna bekräftades att uppdragsverksamhet – i form av exempelvis arkeologiska utgrävningar, antikvarisk värdering av bebyggelse och praktisk byggnadsvård – har en avgörande betydelse för museernas kulturmiljöarbete. Övriga intäkter utgörs av bidrag från EU:s fonder och program, statliga FoU-medel, medel från privata forsknings- och dokumentationsfonder, stiftelser, donationer och intäkter från museiverksamhet genom exempelvis uthyrning av lokaler för olika ändamål, entréavgifter, försäljning i museibutik och intäkter från visnings- och guideverksamhet.

3.2.2. Uppdragverksamheten, ofta en ojämn inkomstkälla

Tabellen i figur 3 visar hur intäkter från uppdragsfinansierat kulturmiljöarbete på museerna/institutionerna varierar mellan åren 2011-2012 respektive 2012-2013.

Museum	Förändring 2011-2012	Förändring 2012-2013
Västmanlands läns museum	-23,1%	22,1%
Västerbottens museum	-35,7%	185,1%
Västarvet	9,1%	12,5%
Jämtlands läns museum	-12,4%	-4,4%
Stadsmuseet i Stockholm	-13,6%	10,5%
Jönköpings läns museum	-6,8%	14,4%
Gotlands Museum	26,2%	-3,5%
Kulturmiljö Halland	-11,0%	1,9%
Kulturparken Småland AB	129,5%	-3,2%
Regionmuseet Kristianstad	69,2%	-27,3%
Länsmuseet Västernorrland	-20,9%	11,0%
Göteborgs stadsmuseum	48,7%	7,5%
Värmlands museum	7,5%	-9,0%
Upplandsmuseet	-0,7%	-55,2%

Fig. 3. Uppdragsintäkternas procentuella förändring 2011-2013.

Även om tabellen rör en kort tidsperiod så fluktuerar siffrorna på flera museer. Det finns dock olika förklaringar till variationerna, som nedläggningen av uppdragsarkeologin på Göteborgs stadsmuseum till exempel. Att det föreligger en ekonomisk oäkerhet eller ”ryckighet” inom uppdragverksamheten bekräftades ändå av museerna vid dialogerna. Det fanns också museer som menade sig ha en mer stabil ekonomi i uppdragsdelen. Av enkätsvaren framkom också att det kan skilja sig mellan den arkeologiska och den byggnadsantikvariska uppdragverksamheten. Exploateringstrycket inom länen/regionerna lyftes fram som en faktor som påverkar uppdragsintäkternas storlek och kulturmiljöarbetets omfattning, liksom en generellt allt hårdare konkurrens inom uppdragsområdena

som museerna verkar inom. Framför allt i mindre län/regioner får utgången vid upphandlingar av större projekt, exempelvis relaterat till infrastruktursatsningar, stort genomslag vid årliga jämförelser av uppdragsintäkterna.

3.2.3. Hur påverkar den samlade finansieringssituationen kulturmiljöarbetet?

Frågan om hur den samlade finansieringssituationen 2013 påverkade prioriteringar av kulturmiljöarbetet sätter bland annat fokus på museernas samhällsuppdrag och regionala ansvar i relation till de uppdragsfinansierade delarna av verksamheten. Ett museum skriver att "[o]tillräckliga offentliga anslagsintäkter leder till ett beroende av uppdragsverksamhet. Detta begränsar i sin tur handlingsfriheten och förmågan att självständigt driva viktiga kulturmiljöfrågor".

Samtliga museer bedriver uppdragsverksamhet inom arkeologi och/eller byggnadsvård. Eftersom uppdragen utgör en betydande del av intäkterna menar museerna att detta arbete i många fall prioriteras på bekostnad av "basverksamheten".⁵⁸ Uppdragen kan sägas kompensera för minskad användning av de offentliga anslagen i kulturmiljöarbetet. Samtidigt är kulturmiljöarbetet till stor del ekonomiskt beroende av uppdrag för upprätthållande av kompetens och personal på kulturmiljöområdet.

Intäkter från uppdrag, och i viss utsträckning externa bidrag för specifika projekt eller forskningssatsningar påverkar prioriteringar och inriktning av kulturmiljöarbetet på museerna. Det handlar om att "följa pengarna". Genom att uppdragsverksamheten är konjunkturkänslig varierar intäkterna över tid. Det innebär att ett långsiktigt och strategiskt arbete med kulturmiljöfrågorna försvåras. Flera museer lyfter även fram att FoU-insatser nästan uteslutande genomförs med externa bidrag eller av uppdragsverksamheten.

Museerna ser det samtidigt som nödvändigt att arbeta med olika typer av finansieringsformer utan att tappa fokus på samhällsnyttan. Exempel på ett

⁵⁸ Begreppet basverksamhet används i enkätsvaren för den långsiktiga verksamhet som finansieras med hjälp av offentliga anslag.

strategiskt förhållningsätt som vissa museer menar sig tillämpa är att endast ta uppdrag som stödjer det prioriterade kulturmiljöarbetet inom museet eller regionen. Ett museum skriver att "[t]ill stor del anpassas finansieringen efter prioriteringarna, inte tvärtom. Inom uppdragsverksamheten har till exempel olika typer av kulturmiljöutredningar inför översikts- och detaljplanearbete hög prioritet, eftersom dessa bedöms ge maximal påverkan på kulturmiljöfrågorna". Ett annat museum skriver att "[d]et antikvariska ställningstagandet sker alltid oberoende av hur detta påverkar eventuella möjligheter till ökad uppdragsvolym eller till ekonomiskt överskott".

Flera museer svarar också att resurserna är otillräckliga för att bedriva kulturmiljövårdande praktiska insatser som t.ex. forn- eller landskapsvård. Ett exempel på strategi här är att arbeta med riktade informationsinsatser för att få andra aktörer att ta ett ökat ansvar för kulturmiljön.

3.2.4. Sammanfattande kommentar rörande de ekonomiska förutsättningarna

Det går att konstatera att de ekonomiska förutsättningarna för kulturmiljöarbetet påverkar såväl organisation som prioriteringar inom museerna, men även relationen till externa samverkansaktörer. Utmaningen ligger i hanteringen av rollen som obunden offentlig institution med skattefinansierade anslag i förhållande till museet som uppdragstagare på en fri marknad. I museernas svar i enkätens andra delar framkommer att denna balansgång inte alltid är så lätt att hantera.

3.3. Förutsättningar för samverkan

Överlag har det varit svårt att i bearbetningen av enkätsvaren rörande samverkan avgöra hur museerna uppfattat samverkan i relation till uppdrags-/konsultverksamhet. Det är inte alltid som skillnaden är tydlig i svaren och ibland blandas samverkan och uppdrag också ihop. Otydligheten påverkar förstås utläsningen av enkätsvaren i de sammanställningar som presenteras i det följande.⁵⁹

⁵⁹ Se även enkätens definition av samverkan i bilaga 3, del IV.

3.3.1. Vilka aktörer samverkar museerna med?

I enkäten ställdes inledningsvis en kryssfråga om vilka aktörer museerna samverkar med.⁶⁰ Svaren visar att alla museer samverkar med länsstyrelsen. Skolan är en annan viktig samverkanspart för museerna, särskilt de högre utbildningarna universitet och högskola. Drygt hälften av museerna har kryssat i att de samverkar med landsting och regionförbund i kulturmiljöfrågor. Museerna har också en central roll kopplad till det civila samhället. Hembygdsföreningar och svenska kyrkan lyfts av nästan samtliga fram som samverkanspartners i kulturmiljöarbetet. Museerna samverkar också med ungdomsföreningar, handikapporganisationer, invandrarföreningar och byalag. Exempel på aktörer inom näringslivet är privata fastighetsägare, byggsektorn, olika typer av konsultfirmor, företag med kulturmiljö som en del av sin verksamhetsidé, exempelvis inom besöksnäringen. Förhållanden illustreras i figur 4:1-2.

Stadsmuseerna samverkar i huvudsak med respektive stads förvaltningar och bolag.

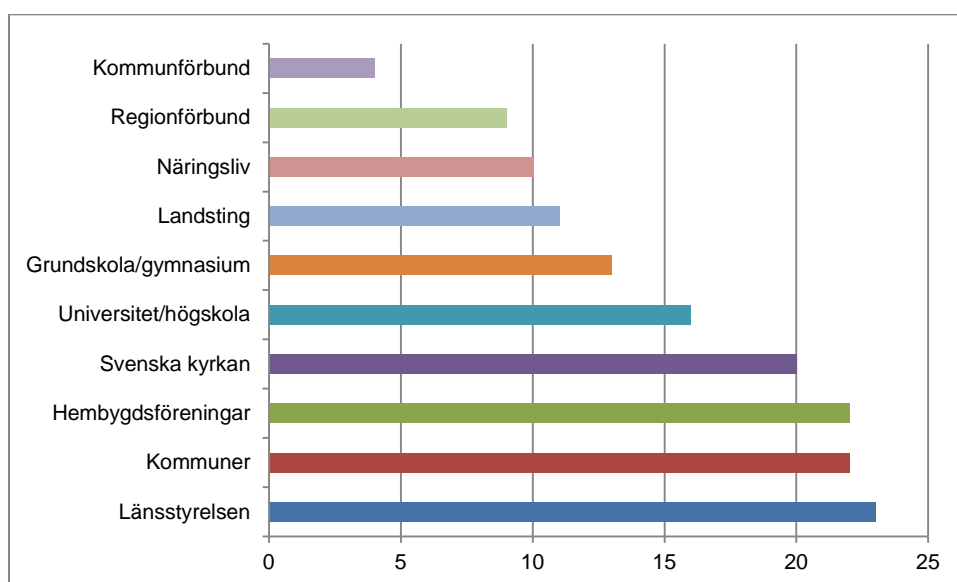

Fig. 4:1. Tabell som visar hur museerna svarat på kryssfråga 19 (bilaga 3) om vilka aktörer (förutom andra museer) museet i huvudsak samverkar med i kulturmiljöfrågor.

⁶⁰ Fråga 19, bilaga 3.

Alla museer som deltagit i enkätundersökningen samverkar med andra museer inom länet eller regionen.⁶¹ I 20 av 23 svar framgår att museerna även samverkar med museer i andra län/regioner. 17 av 23 museer svarar att de är samverkanspart i internationella projekt som rör kulturmiljö; som olika former av internationella samarbeten, nätverk, forsknings- och utvecklingsprojekt.

Svaren på frågan om vilken samverkan som saknas pekar framförallt på brister i flödet mellan den lokala, regionala och nationella nivån.⁶² Nya samverkansformer mellan museerna, länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet efterlyses också. Museerna uttryckte vid dialogerna att Riksantikvarieämbetet ”backat från sitt ansvar” och att kontakten med myndigheten upphört men också att staten överlag är svag i kultursamverkansmodellen. Vidare ses samverkan med universitet, högskola och forskningssamverkan över länsgränserna som angeläget att utveckla.

Fig. 4:2. Exempel på övriga aktörer som museerna samverkar med är:

Privata	Privata fastighetsägare, Bygg- och infrastrukturektorn, Turismföretag, Arkitektkontor, Konservatorsateljéer, Konsultfirmor
Civila samhället	Nätverk för byggnadsvård, Samiska organisationer, Studieförbund, Byalag/Bygdeutvecklingsgrupper, Invandrarföreningar, Handikapporganisationer, Ungdomsföreningar, Församlingar, Folkhögskolor, Styrelsemedverkan i stiftelser och föreningar som vårdar kulturmiljöer
Offentliga myndigheter och institutioner	Trafikverket, Skogsstyrelsen, Arkiv, Bibliotek

⁶¹ Fråga 23-25, bilaga 3.

⁶² Fråga 26, bilaga 3

3.3.2. Hur fungerar samverkan med region/landsting?

En mer djuplodande fråga än kryssfrågan ovan ställdes om samverkan med region/landsting i framtagande av regional kulturplan. Här efterfrågades även hinder respektive utvecklingsområden för samverkan.⁶³

Svaren visar överlag att kultursamverkan är ett område under utveckling och en del av respondenterna tycker att det än så länge är svårt att uttala sig om effekterna. Förhållandena återges i cirkeldiagrammet i figur 5, som visar en splittrad bild och stora skillnader mellan länen: 31 procent av respondenterna menar att de är fullt ut delaktiga i processen, eller att det blivit betydligt bättre i framtagande av en ny kulturplan. En något större andel – cirka 36 procent av svaren – menar i sin tur att samverkan med region/landsting inte fungerar vad gäller kulturmiljöarbetet, alternativt inte fungerar överhuvudtaget.

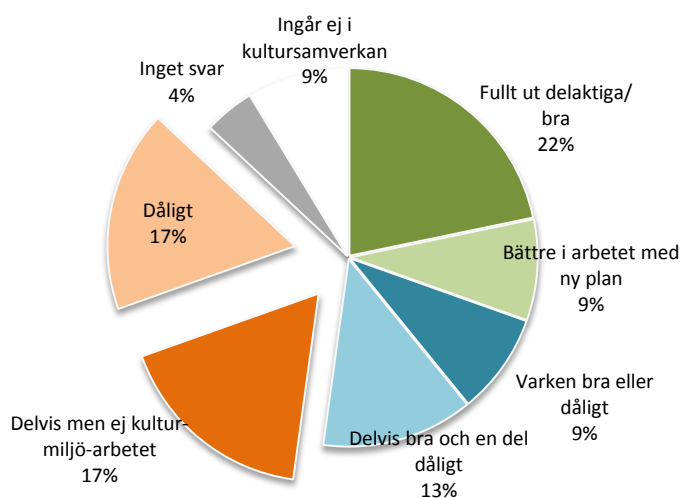

Fig. 5. Cirkeldiagrammet visar hur museerna värderar samverkan med landsting och region i enkätsvaren. Grönt visar andel fullt ut delaktiga museer medan orange visar andel museer som menar att samverkan med landsting/region inte fungerar.

Skillnader i förutsättningar för samverkan med region/landsting ges olika förklaringar. En förklaring är att det i mindre regioner finns en närhet mellan

⁶³ Fråga 20, bilaga 2

aktörer, medan länsmuseernas kulturmiljöarbete i större regioner endast är en liten del som lätt kan marginaliseras. En annan förklaring är att det saknas kompetens inom region/landsting på kulturmiljöområdet. Flera museer uppger vid dialogerna att det av detta skäl är svårt att påverka kulturmiljöarbetets inriktning inom ramarna för kultursamverkan. Risken är att museerna får fel uppdrag.

Även om en del museer lyfter problemet med bristande kompetens – att den kulturpolitiska traditionen inte är särskilt väl utvecklad regionalt – så finns det de som tycker att processen ändå fungerar hyfsat. Ett museum menar att när de regionala institutionerna samverkar – på läns- och kommunnivå – så stärks även kulturmiljöarbetet. Vid dialogerna lyftes också problemet med att genomslaget regionalt påverkas av att kommunikationen mellan Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet på nationell nivå inte fungerar. Museerna uppfattar staten som osynlig i kultursamverkan.

Vid dialogerna gavs uttryck för att en instrumentell syn på kulturmiljöarbetet dominerar i kultursamverkan.⁶⁴ Flera museer uppfattar detta som positivt och att kulturplanernas fokus på besöksmålsutveckling och attraktivitet också innebär en utveckling och breddning av verksamheten. Kulturmiljö är en del av den regionala utvecklingen i kulturplanerna och på så sätt ges insatserna ett sammanhang. Andra museer uppfattar det som negativt; att kulturmiljö underordnas andra områdets mål.

3.3.3. Sammanfattande kommentar rörande samverkan med region/landsting

Kulturmiljöarbetets genomslag i kultursamverkan är ingen självklarhet.⁶⁵ Över 30 procent av museerna menar att samverkan med region/landsting i framtagnad av

⁶⁴ Med instrumentell menas att något utgör hjälpmedel för något annat. Exempelvis kan läsning vara en instrumentell färdighet (www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/instrumentell). Ett annat exempel kan vara att bevarandet av kulturmiljöer ska främja tillväxt. Jfr prop. 2009/10:3, s. 16, om kulturens nytta och egenvärde.

⁶⁵ Uppföljningen av kultursamverkanmodellen för 2013, under rubriken "Regional museiverksamhet", visade att ungefär hälften av museerna beskriver arbete med "kulturmiljöer och kulturmiljövård". Statens kulturråd 2014, s. 6, 55

kulturplaner inte fungerar och att kulturmiljöarbetet hamnar i skymundan. Ett museum skriver att det behövs ”bättre samordning och större tydlighet att anslagen från staten till stor del också avser kulturmiljöverksamhet på läns museet”.

3.3.4. Hur fungerar samverkan med länsstyrelsen?

I enkäten gavs även möjlighet att utveckla frågan om samverkan med länsstyrelsen vad gäller hinder respektive utvecklingsområden.⁶⁶ Svaren visar att samverkan med länsstyrelsen överlag fungerar bra och endast ett fåtal museer tycker att den inte fungerar. Förhållandena illustreras i figur 6.

Samtidigt som svaren i stora delar är positiva pekar de också på en negativ utvecklingstrend. Den bidragande orsaken till att samverkan försvårats tycks vara konkurrensutsättningen.⁶⁷ Det faktum att man är olika parter i ett anbudsförfarande gynnar inte samverkan mellan länsmuseum och länsstyrelse. Problemet bottnar i att museet genom ”att både vara kund (utförare) och kunskapspartner (kulturavsvförvaltaren) åt Länsstyrelsen”, kommer att sitta på ”dubbla stolar”. Situationen menas vara upphov till osäkerhet hos länsstyrelserna i fråga om hur man ska agera gentemot museerna. Även museerna upplever sin roll i kulturmiljöarbetet som motsägelsefull; ”att konkurrera om jobb och samtidigt erbjuda material och erfarenhet åt andra”. Resultatet, enligt enkätsvaren, är att dialogen med länsstyrelsen inte längre är *öppen*, att den *minskar* eller *väsentligen har försvårats*.

⁶⁶ Fråga 21, bilaga 3

⁶⁷ För mer information om avreglering och ökad konkurrens se t.ex. Regeringens proposition Uppdragsarkeologi m.m. (Prop. 1996/97:99) samt Föreskrifter 1998:

<http://norwalk.bluerange.se/ark/files/eventfile121.pdf>

Föreskrifter 2007: http://www.kulturradet.se/upload/kr/forfattningssamling/KRFS07_2.pdf

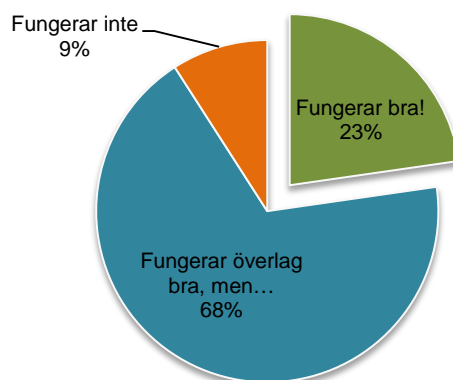

Fig. 6. Cirkeldiagrammet visar hur museerna värderar samverkan med länsstyrelsen i enkätsvaren. Upp till 90 procent av svaren menar att det fungerar bra och överlag bra, men samtidigt pekar enkätsvaren på en negativ utvecklingstrend.

Länsstyrelsernas efterfrågan på museernas antikvariska kompetens avtar enligt enkätsvaren. Ett museum skriver i enkäten att länsstyrelsens kunskapsbyggande projekt mycket sällan involverar läns museerna numera och att man inte längre är den opartiska remissinstans och kunskapsresurs som man tidigare har varit.

Vid samtliga dialoger gavs uttryck för uppfattningen att det saknas en övergripande dialog/samverkan mellan läns museerna och länsstyrelsen om utvecklingsbehov utifrån ett regionalt perspektiv. Ett museum skriver i sitt enkätsvar att när museet blir en aktör, bland många andra, förlorar museet sin roll som partner i länsutvecklingen. Museerna efterlyser samverkan rörande långsiktiga satsningar samt dialog om angelägna utvecklingsområden avseende kulturmiljön. Vid dialogerna lyftes också värdet av att museerna själva är tydliga med sina olika roller – att själva hitta samspelen och definiera samhällsrollen – och att de har ett eget ansvar att kommunicera detta i olika sammanhang.

Men det är inte bara museets dubbla roller som uppfattas som besvärliga i sammanhanget utan även den oklara rollfördelningen mellan länsstyrelsen – med sitt statliga myndighetsuppdrag – och läns museerna som får sina uppdrag via kulturplanerna.⁶⁸ Två museer uppger att samverkan med länsstyrelsen minskat

⁶⁸ Hur samverkan mellan länsstyrelsen och region/landsting rörande kulturplanerna fungerar har inte varit en fråga för denna kartläggning, men är generellt viktigt för kulturmiljöarbetets utveckling regionalt. I Kultursamverkansutredningens betänkande skriver utredaren att länsstyrelsernas roll i

drastiskt då museet, enligt direktiv från region/landsting, inte får utföra ”åtaganden” åt länsstyrelsen utan ersättning. En av dem menar att ett garanterat långsiktigt verksamhetsbidrag för kulturmiljöarbetet därför är en viktig framtidsfråga för museerna. Samma museum uppger även att kulturmiljöanslaget minskar, men denna iakttagelse kan dock inte bekräftas utifrån de underlag som i dag finns att tillgå på Riksantikvarieämbetet rörande anslaget. Däremot har anslaget minskat generellt sett.⁶⁹

Huruvida museerna ska fungera som remissinstans åt länsstyrelsen är en fråga som vävt sig in i såväl enkätsvar som vid dialoger rörande samverkan. Flera museer uppger att man inte längre fungerar som remissinstans. En del ser det som ett problem, andra ifrågasätter om de överhuvudtaget bör vara remissinstans och att det istället är viktigt att hålla på rollen som en ”(mer eller mindre) fri kulturinstitution. Vi är inte, och ska inte heller vara, länsstyrelsens ’förlängda arm’ utan gör mest nytta som en självständig röst i kulturmiljöarbetet”. Det ska inte vara ett hinder för samsyn och gemensamma strategiska satsningar. Det finns också museer som menar att det finns en god tradition av samverkan med länsstyrelsen i såväl hantering av enskilda ärenden (remisser och samråd) som i bredare projektsamverkan.

3.3.5. Sammanfattande kommentar rörande samverkan med länsstyrelsen

Länsmuseernas relation till länsstyrelserna har förändrats och de har inte samma roll som kunskapspartner eller kunskapsresurs som tidigare. De problem som lyfts fram är bland annat att museernas roll i kulturmiljöarbetet är otydlig och/eller att de inte längre har ett uppdrag att samverka med länsstyrelsen i kulturmiljöfrågor från region/landsting. Konsekvenserna är att museerna inte är delaktiga i en övergripande dialog om länsutvecklingen på kulturmiljöområdet.

kultursamverkan bör vara att fungera som stöd i arbetet med kulturplaner, och andra sammanhang, i frågor som rör kulturmiljöarbetet SOU 2010:11, s. 79

⁶⁹ Myndigheten för kulturanalys, Kulturfakta 2014:2, s. 6, 13, 14, 18

3.3.6. Hur fungerar samverkan med kommuner?

I 25 procent av svaren uppges att samverkan med kommuner fungera bra till mycket bra medan över 60 procent av svaren beskriver samverkan med kommuner som mer eller mindre problematisk. Förhållandena illustreras i figur 7.

Överlag ses samverkan med kommuner som ett viktigt utvecklingsområde som till vissa delar fungerar och i andra inte. Det vanligaste problemet tycks vara att kommunerna ofta saknar kompetens i kulturmiljöfrågor. Det är å ena sidan bakgrunden till att museet efterfrågas samtidigt som det också kan ha motsatt effekt: att museernas kunskap inte efterfrågas överhuvudtaget. Museernas resurser uppges också vara allt för begränsade för att helt kunna kompensera kommunernas behov av kunskap inom kulturmiljöområdet.

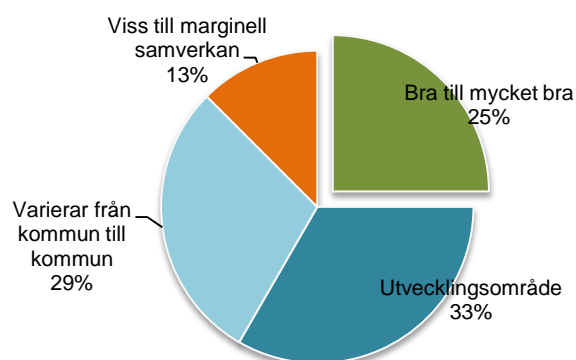

Fig. 7. Cirkeldiagrammet visar hur museerna värderar samverkan med kommuner i enkätsvaren. Diagrammet visar att det i 1/4 av enkätsvaren uppges fungera bra. I den större delen av svaren anges att samverkan visserligen fungerar bra men att det samtidigt finns behov av utveckling samt att förutsättningarna varierar.

I de fall det finns en kommunantikvarie eller motsvarande kompetens så fungerar samverkan bättre. Men det är en högst osäker tillgång eftersom personalomsättning på kommunerna samt avsaknad av tillräckliga ekonomiska resurser är ett återkommande problem. Större kommuner har ofta bättre förutsättningar än mindre. Olika kommuner har dessutom olika behov vilket ställer stora krav på bred kulturmiljökompetens hos museerna. I en och samma region kan exempelvis finnas

kommuner där det råder ett högt exploateringsstryck medan andra brottas med avfolkningsproblematik.

Museerna lyfter betydelsen av att som regional aktör arbeta över kommungränserna; att hitta vägar och resurser för att stötta kommunerna i deras hantering av kulturmiljöfrågor. En väl fungerande samverkan, påtalar ett museum, förutsätter även att länsstyrelsen utför ett kontinuerligt informationsarbete gentemot kommunerna.

Museerna ger en rad exempel på hur de arbetar strategiskt och övergripande för att inom ramarna för befintliga resurser nå ut till kommunerna. Museerna informerar och lyfter fram goda exempel i gemensamma ”kommunträffar” i syfte att stimulera eget ansvarstagande. Men de arbetar också kontinuerligt med att besöka kommunerna i kulturmiljöfrågor. Dialoger, kurser, utbildningsdagar ämnesgruppsmöten, samverkan i projekt nämns som mer övergripande insatser som är viktiga att utveckla. Vid dialogerna framkom att ett museum har fått ett tydligt uppdrag från regionen att utan tariff och inom ramen för anslaget stödja kommunerna. Andra museer uppger att de tar betalt av kommunerna för sina tjänster.

Kulturmiljöinventeringar och arbete med att uppdatera kommunernas kulturmiljöunderlag är exempel på mer specifika insatser för museerna. Kunskapsuppbyggnad och rådgivning är centralt vad gäller nuvarande samverkan men också ett utvecklingsområde för samverkan med kommunerna. Rollen som remissinstans är fortfarande viktig. Få eller inga remisser från kommunerna beskrivs som ett hinder – museets roll som oberoende remissinstans i exempelvis planärenden spelar en viktig roll – samtidigt som museerna vittnar om begränsade resurser för denna typ av insatser. Alla museer håller dock inte med om detta och menar att samverkan i en del fall reducerats till enkom remissförfrågningar. Vid dialogerna framförde ett museum att remissfunktionen är viktig men att det är lätt att bli ”gisslan” och det händer att kommunerna skjuter över ansvaret för utfall i vissa frågor på museerna.

3.3.7. Sammanfattande kommentar rörande samverkan med kommuner

Enkät svar och dialoger visar att samverkan med kommuner, överlag är ett arbete som museerna uppfattar som viktigt. Här finns ett uttalat ansvarstagande från museerna men det är samtidigt ett område i stort behov av utveckling och resurser. Det har också framkommit att museerna genom kultursamverkansmodellen fått en bättre ingång till kommunerna än tidigare. Däremot skiljer det sig om museerna på uppdrag från region/landsting kan samverka med kommunerna eller om man tar betalt för sina tjänster. I frågan om rollen som remissinstans är museerna delade – både vad gäller samverkan med länsstyrelserna och med kommunerna – är den förlegad, problematisk eller är den fortsatt viktig?

3.4. Förutsättningar för verksamhetsutveckling

3.4.1. Har museerna ett utpekat uppdrag i kulturmiljöarbetet från region/landsting eller kommun?

Frågan om museet har ett utpekat *uppdrag* är inte samma sak som att de har ett (tilldelat) regionalt *ansvar* i kulturmiljöarbetet.⁷⁰ Pilotstudien, som föregick utskick av enkäten till museerna, visade att museerna hade svårt att svara på huruvida de har ett *utpekat ansvar* i kulturmiljöarbetet eftersom den statliga bidragsgivningen (inom ramarna för kultursamverkan) inte omnämner ett sådant ansvar för museerna på kulturmiljöområdet.

16 av 23 museer svarar i enkäten att de har ett utpekat uppdrag.⁷¹ I 9 svar hänvisas till den regionala kulturplanen. I övriga svar hänvisas till överenskommelser med stiftelsens finansörer, Regionsstyrelse och Kulturförvaltningens reglemente. Svaren skiftar från tydligt utpekat ansvar till vagare skrivningar om enskilda uppdrag, eller att museet ”omnämns” i exempelvis Kulturplanen.

⁷⁰ Se kapitel 2. Jfr kapitel 3.4.5. där det förtydligas att begreppet uppdrag uppfattas som mer specifika uppgifter.

⁷¹ Fråga 11, bilaga 3.

7 museer svarar att de inte har ett utpekad uppdrag vad gäller kulturmiljöarbetet. I ett par fall anges orsaken vara att kulturmiljöarbetet är integrerat i den regionala museiverksamheten och inte skiljs ut från denna. Kulturmiljöarbetet betraktas som en del av en övergripande helhet och förses därmed inte med specifika mål (se vidare nedan om mål för kulturmiljöarbetet).

3.4.2. Vilka inriktningsdokument arbetar museet utifrån i kulturmiljöfrågor?

Enkätfrågan om vilka inriktningsdokument som är styrande för museernas kulturmiljöarbete gav varierade svar.⁷² Museerna pekar ut en mängd dokument från övergripande, internationella konventioner till enskilda projektplaner. I denna sammanställning har dokumenten sorterats geografiskt – internationell, nationell, regional och kommunal nivå – i syfte att skapa en överblick. Figur 8 nedan visar att museerna i huvudsak hänvisar till egna, interna dokument samt till dokument på regional nivå.

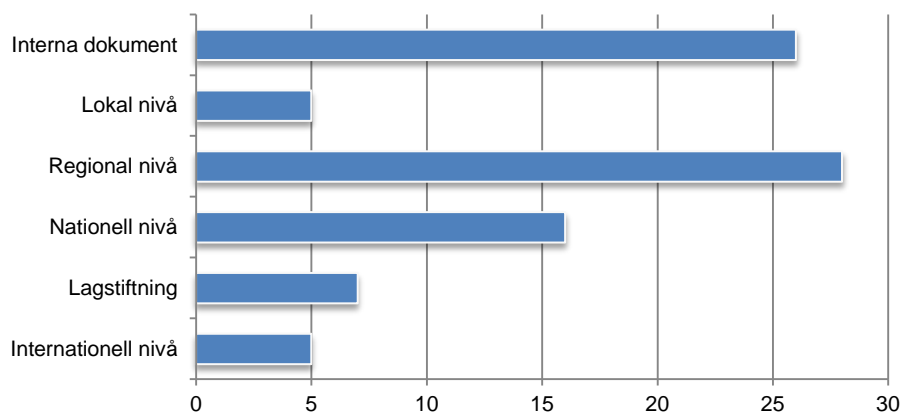

Fig. 8. De inriktningsdokument som museerna arbetar utifrån sträcker sig från internationella konventioner till enskilda projektplaner. I 4 av 23 svar nämns de nationella målen för kulturmiljöarbetet.

På nationell nivå hänvisas till nationella mål men även till dokument från Riksantikvarieämbetet. Av 23 svar totalt omnämns i 6 svar de nationella målen för

⁷² Fråga 12, bilaga 3.

kulturområdet, medan 4 svar omnämner de nationella målen för kulturmiljöarbetet.⁷³

På den regionala nivån upptar Kulturplanerna ungefär hälften av svaren (12/23).⁷⁴ Även andra dokument, som regionala utvecklingsstrategier, tas upp som viktiga för inriktningen (4/23).⁷⁵ Diverse dokument som tagits fram av länsstyrelserna, som kulturmiljöprogram och kulturmiljöprofiler nämns i förhållandevis stor utsträckning (7/23).⁷⁶ Stadsmuseerna hänvisar även till måldokument på kommunal nivå.

Av de dokument som gäller för de enskilda museerna hänvisas till stiftelsestadgar, ägardirektiv och verksamhetsplaner. I övrigt nämns egna visions- och måldokument.⁷⁷

3.4.3. Vilka mål är styrande för museets kulturmiljöarbete?

Fråga om vilka mål som är styrande⁷⁸ visade sig svår att skilja från ovan ställda frågor om uppdrag och inriktningsdokument i kulturmiljöarbetet. I såväl enkätsvar som dialoger framkom dock att de nationella målen för kulturmiljöpolitiken uppfattas som avlägsna på den regionala nivån.⁷⁹ I enkätsvaren återges en

⁷³ Miljökvalitetsmålen omnämns på ett ställe. Och i ett par fall hänvisas också till Riksantikvarieämbetets strategidokument om vision och mål. Lagstiftning och föreskrifter tas också upp som inriktningsdokument. Här är det Plan & Bygglagen, Kulturmiljölagen och Miljöbalken som omnämns. I enstaka fall hänvisas till internationella konventioner som Europeiska landskapskonventionen, ICOM:s etiska regler och Venedigdokumentet (Internationell charter för bevarande och restaurering av minnesmärken och områden av historiskt intresse, ICOMOS).

⁷⁴ Det kan tilläggas att över hälften av de nya kulturplanerna (5/9) som inkommit till Statens Kulturråd under 2014 lyfter fram de nya nationella målen för kulturmiljöarbetet. Det är en stor skillnad mot tidigare.

⁷⁵ Kulturnämndens uppdragshandlingar omnämns i ett fall, både i denna fråga och i fråga om vilka mål som är styrande för arbetet. Landstingets divisionsplan berörs också.

⁷⁶ Länsstyrelsens vision, målbeskrivningar, föreskrifter m.m. nämns också.

⁷⁷ Strategier, genomförandeplaner, men även sådant som affärsplan och varumärkesplattform. Policies för insamling och projektplaner tas också upp i enstaka fall.

⁷⁸ Fråga 13, bilaga 3.

⁷⁹ Målen för kulturmiljö nämns i tre svar, i övrigt nämns "kulturmiljö" i 10 av 23 svar, och kulturhistoria samt kulturminnesvård nämns i ytterligare 3 av svar. I övriga svar rör målen det mer övergripande området "kulturarv".

förhållandevis varierad målbild. Vid bearbetningen av svaren gick dock att urskilja vissa ledord eller teman utifrån vilka enkätsvaren kunde struktureras:

I 16 svar listas de olika mål som museerna arbetar utifrån i dag. Vid sortering av målformuleringarna framstår *delaktighet* som ett av de viktigaste målen på ett övergripande plan. Engagemang i *samtiden* – i aktuella *samhällsfrågor* – omnämns också återkommande som utgångspunkt och mål för arbetet. Andra återkommande begrepp på den övergripande nivån är *livslångt lärande*, *inkludering*, *tillgänglighet* och *ansvar*.

I de mål som rör själva verksamheterna på museerna lyfts samverkan fram och att den ska bidra till en *hållbar och god livsmiljö*. I flera svar presenteras mål som rör arbetet med samlingarna som *hållbar förvaltning*, *medveten samlingstillväxt*, *tillgänglighet*, *engagemang* och *samhällsrelevans*. Kunskapsmålen intar också en central position. Inom ramarna för förmedling och kunskapsuppbyggnad lyfts, i generella termer, den antikvariska kunskapsbasen och att exempelvis *stärka museet som kunskapsutvecklande institution i relation till forskningen*.

Att museet ska vårda och bevara är också ett återkommande tema i sammanhanget men det är sällan denna verksamhet specifikt sammankopplas med ett mål, utan tenderar att istället uttryckas som ett mål i sig.

Uppdragsverksamheten nämns också i målformuleringarna men endast i relation till *ekonomiska mål*. I ett fall berörs hur viktig uppdragsverksamheten är för att berika och utveckla kulturmiljöarbetet och att den därför ska *stärkas*. Vid dialogerna var detta en synpunkt som de flesta museer delade. Målen för organisationen är också behäftade med begrepp som *effektiv*, *metodisk*, *funktionell* och *framgångrik*.

3.4.4. Sammanfattande kommentar rörande inriktning och mål

Inriktning, mål och uppdrag för museernas kulturmiljöarbete är sammantaget svårt att få ett enhetligt grepp om. Samtidigt som museerna uppfattar de nationella målen som avlägsna går att konstatera att formuleringarna ändå ligger i linje med de nationella målen för kulturområdet. Om de nya kulturplanerna i högre utsträckning

även lyfter fram de nationella målen för kulturmiljöarbetet är det en viktig framgångsfaktor ur såväl ett regionalt som nationellt perspektiv. Det förtydligande av kulturmiljöarbetet i uppföljningen av kultursamverkan – som anges i Statens kulturråds uppföljningsblankett för 2015 – ger helt andra möjligheter att utveckla kulturmiljöarbetet på museerna i samklang med de nationella målen för området och till en mer konkret nivå än den som speglas i enkätsvaren rörande verksamhetsåret 2013.

3.4.5. Har införandet av kultursamverkansmodellen påverkat kulturmiljöarbetet?

Tillsammans med avregleringen är införandet av kultursamverkansmodellen den enskilt största händelse som påverkat förutsättningarna för museernas kulturmiljöarbete i dag. Stockholmsmuseerna ingår inte i modellen och har därför inte svarat på frågan i enkäten om införandet förändrat museets arbete med kulturmiljöfrågor.⁸⁰ Av övriga 21 svarande menade dock 12 museer att ingen förändring har skett i kulturmiljöarbetet sedan modellen infördes. Några av dessa ansåg däremot att förändringar bör kunna skönjas på sikt genom att kulturmiljöfrågorna bättre integreras i det regionala uppdraget. 9 museer svarade i sin tur att det skett en förändring.

Oavsett om museerna svarat ja eller nej på frågan om det förekommit några förändringar skrev 5 museer att kultursamverkan påverkat kulturmiljöarbetet negativt. 9 museer menar att kultursamverkan påverkat kulturmiljöarbetet positivt. 7 museer gav inget omdöme, varken positivt eller negativt. Förhållandena återges i i figur 9.

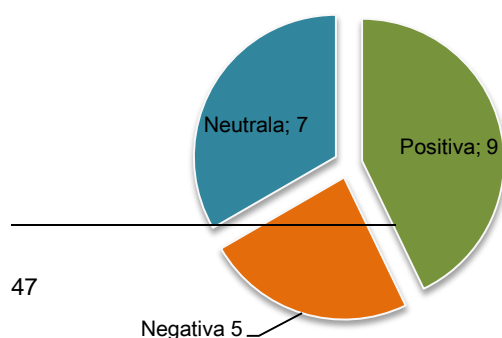

Fig. 9. Cirkeldiagrammen visar hur museerna svarat på frågan om kultursamverkan inneburit förändringar i kulturmiljöarbetet.

Att uppdraget blivit tydligare och bättre förankrat/integrerat regionalt är en av de positiva förändringar som anges. Ett museum skriver att modellen inneburit en prioritering av den anslagsfinansierade verksamheten till *specifika uppdrag*, vilket är ett förtydligande av vad en större tydlighet i detta fall kan tänkas innebära. Kultursamverkansmodellen har också öppnat upp för bättre/ökad kontakt med kommunerna, samt utveckling av nya samverkansformer, utökad samverkan och samarbete.⁸¹ En annan effekt som tas upp i enkätsvaren är att kultursamverkan innebär större genomslagskraft för utvecklingsfrågor, men att museets roll som kunskapsresurs och sakkunnig expertis alltså är viktig.

Modellen har både inneburit ett större avstånd till staten (både till Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet) och en ökad styrning från de regionala finansierarna. Det senare uppfattas av museerna omväxlande som bra eller som problematiskt.

Medan drygt en tredjedel av museerna hävdar att kultursamverkan stärkt museernas kulturmiljöarbete talar nästan lika många om en försämring; om brister i kompetens på kulturmiljöområdet⁸², om nedskurna anslag och nedtonad roll som remissinstans; minskad kontakt med länsstyrelsen och fastighetsägare; färre tjänster till kulturmiljö samt ökad verksamhet på uppdragssidan. Utvecklingen har inneburit att kunskapsuppbyggnaden påverkas negativt. Museerna menar att kulturmiljöarbetet nedprioriteras i kulturplanerna med hänvisning till att det inte omfattas av de statliga medlen. Ett museum skriver att även om de statliga medlen till kulturmiljövård inte omfattas av kultursamverkansmodellen, så hör ändå frågan hemma i kulturplanen. Det råder en otydlighet om kulturmiljö är en del av museiverksamheten vilket resulterar i att flera län också har otydliga mål för arbetet, skriver museet.

⁸¹ Ett exempel på nya samverkanformer är den med andra kulturinstitutioner och kulturutövare.

⁸² Ett av museerna skriver t.ex. att samverkansmodellen bidragit till ett "längre avstånd till staten som bidragsgivare när medlen går via ytterligare en myndighet där kulturarvskompetensen saknas".

3.4.6. Sammanfattande kommentar rörande kultursamverkan

Eftersom de flesta museer själva talar om verksamheten i övergripande termer, som museiarbete eller kulturarv, är det svårt att utifrån enkätsvar och dialoger sluta sig till hur kulturmiljöarbetet påverkas av kultursamverkansmodellens genomförande. Det är också en förhållandevis stor del av museerna som inte tycker att några större förändringar skett vilket kan förstås som att det fortfarande är ett utvecklingsområde, särskilt i kulturmiljöfrågorna.

Det övergripande resultatet av enkätsvaren är att förutsättningarna för museernas kulturmiljöarbete i kultursamverkansmodellen ser mycket olika ut i olika län. Uppdragen tycks i vissa fall vara tydligare formulerade.⁸³ I andra fall speglar svaren en medveten ned-/bortprioritering av kulturmiljöarbetet i kultursamverkan. Enkätsvaren visar att flera museer uppfattar att deras ansvar i kulturmiljöarbetet, deras övergripande uppdrag, i dag är otydligt medan de i kulturplanerna utpekade uppgifterna/enskilda uppdragen framstår som mer konkreta.

3.4.7. Är museet en arena för debatt i frågor om kulturmiljön?

På frågan om museet är en arena för debatt om samhällsfrågor av betydelse för kulturmiljön⁸⁴ svarar 15 av 23 museer ja. Ett museum skriver att det är en av de viktigaste utvecklingsfrågorna i dag. I 3 svar framkommer att man arbetar delvis eller i mindre grad med debattfrågor. Uppdragsverksamhetens konjunktur anges som orsak till detta i ett fall, i ett annat fall uppges bristande resurser. I 2 svar står att museet arbetar med debattfrågor men inte inom kulturmiljö. Ett museum svarar endast nej på frågan. I figur 10 återges hur enkätsvaren fördelar sig.

⁸³ Hur det egentligen förhåller sig kräver en analys av kulturplanerna vilket inte ingår i denna kartläggning.

⁸⁴ För bakgrund till frågan se kapitel 1.5.3. *Urvalet*. I enkäten förklarades med begreppet "debatt" att det avser diskussion mellan parter med olika synsätt samt med mål att utbyta åsikter, se fråga 15, bilaga 3.

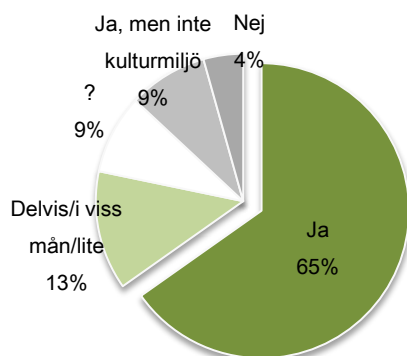

Fig. 10. På frågan om museet är en arena för debatt svarade 15 ja, 2 svar var svåra att utläsa ”?” och det framgår inte huruvida museet gör något konkret i frågan.

I förhållandevis många svar nämns exempel på frågor som museet arbetar för att lyfta fram i debatt. Även om tabellen i figur 11 knappast kan sägas vara representativ för i vilken utsträckning museerna arbetar med olika typer av frågor, så kan den ge en indikation på vad som uppfattas som viktigt i sammanhanget. I enkätsvaren nämns dels generella, övergripande frågor rörande mångfald och identitetsfrågor, tillgänglighet och delaktighet och dels frågor som har med samhällsplanering att göra. Stadsutveckling sticker ut som en aktuell fråga i sammanhanget. Antikvariska frågor nämns generellt som viktiga och handlar till en stor del om informationsinsatser, rådgivning och liknande, snarare än om debatt.

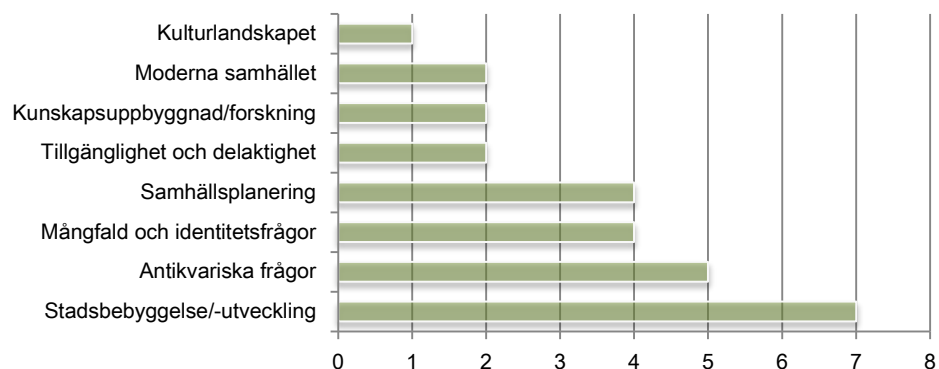

Fig. 11. I enkäten ges exempel på frågor som museerna lyfter fram för debatt. Dessa har i diagrammet ovan grupperats utifrån vilken typ av fråga det rör sig om samt i hur många av svaren frågan förekommer. Det kan ge en fingervisning om vad, på ett övergripande plan, som uppfattas varande aktuellt och viktigt.

Det är överlag svårt att dra en gräns mellan debatt och insatser av mer informativ, kunskapsförmedlande, folkbildande karaktär. Museet ”aktualiserar” vissa frågor i utställningar och föredrag. Debatt kring stadsbyggnadsfrågor är av central betydelse och sker bland annat i samband med föredrag och stadsvandringar skriver ett museum. Här förklaras debatten vara en naturlig del av kärnverksamheten.

3.4.8. Har museet en roll som opinionsbildare?

Gränsen mellan föregående fråga om museet som arena för debatt och frågan om museets roll som opinionsbildare tenderar att blandas samman i enkätsvaren och är svår att avgränsa från den ordinarie verksamheten.⁸⁵ Begreppet opinion glider i flera svar även över i begreppen kommunikation och samverkan. Ett museum påtalade att museets roll som folkbildare nog är tydligare än dess roll som opinionsbildare, vilket är en förklaring.

Frågan om museet driver opinion uppfattades som mer problematisk än frågan om debatt. Hälften av museerna svarade att man arbetar opinionsbildande medan en tredjedel är mer tveksamma. Förhållandena illustreras i figur 12. Ett museum skriver till exempel att museet i vissa fall agerar men svarar samtidigt nej på frågan då man menar att museet ska ha en objektiv och faktabaserad hållning. Samma museum skriver också att det är svårt att bedriva denna typ av verksamhet utanför den ordinarie handläggningen.

För stadsmuseerna är situationen annorlunda och ett museum svarade nej på frågan med hänvisning till att ett kommunalt museum inte driver debatt – utan det gör stadens politiker – men att museet stödjer debatten med kunskapsunderlag.

⁸⁵ Fråga 16, bilaga 3. Begreppet opinionsbildning förklarades i enkäten som aktiviteter vilka syftar till att påverka människors uppfattningar eller attityder i en viss riktning. Häri ligger en skillnad från begreppet debatt vilket syftar till att bryta olika perspektiv i en fråga mot varandra.

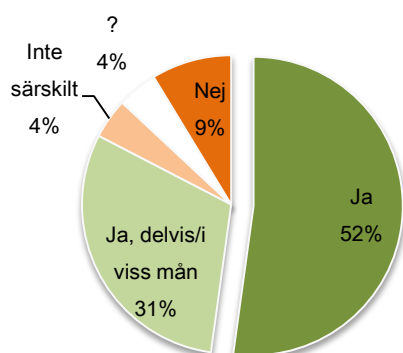

Fig. 12. På frågan om museerna har en roll som opinionsbildare, om man t.ex. driver frågor i offentlig debatt som rör kulturmiljö svarade 12 av 23 "ja", 7 svarade "ja, delvis" eller "i viss mån", 1 svarade "inte särskilt". 2 svarade "nej".

I övrigt är det tydligt att museerna i *vissa* situationer "agerar och reagerar" – exempelvis i samband med rivningar av kulturhistorisk bebyggelse – och att de driver opinion i frågor om hotade kulturmiljöer. I huvudsak rör det sig om ärenden som kommunen ännu inte beslutat om. Museerna nämner också kunskapsunderlag som viktiga redskap i arbetet för att driva opinion.

Utöver användande av sociala och offentliga medier av olika slag för att driva opinion hänvisar över hälften av museerna till den egna verksamheten som medel för detta i form av utställningar/utställningsverksamhet, kurser, publikationer/trycksaker, programverksamhet, paneldeltagande, pedagogisk verksamhet, föredrag/föreläsningar, guidningar och rådgivningsverksamhet. Ett museum påpekar att det framförallt är genom public-service rollen som man driver opinion, alltså genom "svar på större remisser kring fysisk planering, offentliga utredningar m.m.". Andra museer nämner också arbetet med att integrera ett kulturmiljöperspektiv i kommunernas planering och myndighetsutövning som opinionsbildande, i meningen att man vill påverka andra människors uppfattningar.⁸⁶

⁸⁶ I enkäten begärdes inte exempel på frågor som museerna driver i opinion, men exempel gavs ändå i några svar. Det moderna samhällets kulturmiljöer och arbetet för en mer modern syn på vad som är bevarandevärt liksom samhällsplanering och framförallt stadsplanering är viktiga och aktuella frågor. Strandskydd omnämns också aktuellt men i övrigt är det mer allmänt hållna frågor som ligger i verksamheten som sådan som omnämns.

3.4.9. Sammanfattande kommentar rörande debatt och opinion

Arbetet med att driva opinion och debatt i kulturmiljöfrågor framstår som viktigt och angeläget för museerna. Det är också något de flesta önskar göra mer av. Museerna har verktygen – arenan – men inte alltid resurserna. Frågan om museet driver opinion framstår dock som mer problematisk för vissa av museerna.

3.4.10. Arbetar museet med att utveckla samlingarna

På frågan om museet arbetar med att utveckla samlingarna inom ramarna för kulturmiljöarbetet framkom att museerna i huvudsak arbetar med digitalisering (7/22) och för att tillgängliggöra (9/22) samlingarna.⁸⁷

Flertalet museer beskriver hur de arbetar med samlingarna utifrån ett förvaltningsperspektiv. Det är egentligen bara ett museum som formulerar hur de arbetar för att *utveckla* samlingarna vilket sker dels med hänsyn till tillgänglighet och dels med hänsyn till forskning. Syftet, skriver museet, är att ställa nya och aktuella frågor i utvecklingsarbetet. Fyndfördelningen nämns i 6 svar och är förstås viktig vad gäller samlingarnas tillväxt. Ett museum skriver att efter arkeologiska undersökningar och fyndfördelning tillförs samlingarna arkeologiska föremål men att arkeologiska föremål också aktivt kan förvärfvas. Utifrån vilka utgångspunkter detta sker framgår inte. I ett par fall nämns arbete med att ta fram nya strategier och planer/policys för förvaltning och utveckling av samlingarna.

3.4.11. Vilka kulturmiljöfrågor är särskilt angelägna?

Förtätningen av städerna uppfattas som en av de största utmaningarna i museernas regionala kulturmiljöarbete tillsammans med avfolkningen av landsbygden och kraftig expansion i attraktiva, stadsnära orter och fritidsbebyggelse. I denna utveckling utsätts kulturmiljön för ett stort tryck. Det är inte bara de traditionella miljöerna som hotas, utan framförallt de moderna miljöerna om vilka det finns

⁸⁷ Fråga 17, bilaga 3. Stockholms läns museum har inga egna samlingar och svarar därmed inte på frågan. Ett museum svarar direkt nej på frågan. Varför man inte aktivt arbetar med att utveckla samlingarna framkommer inte av svaret. Ett annat museum skriver att samlingarna används i utställningarna men att "de gärna gjort mer, men saknar resurser".

mindre kunskap enligt ett par svar. Om det är inomvetenskaplig kunskap som avses och/eller kunskap utanför sektorn, exempelvis hos politiker och beslutsfattare, är oklart. Oavsett vilket så efterfrågas nya kunskapsunderlag och utvecklingsinsatser, men i enkätsvaren efterlyses också initiativ för delaktighet och engagemang på olika nivåer, inte minst i samhällsplaneringen.

Kunskapsfrågan är en central utvecklingsfråga enligt enkätsvaren, bland annat med tanke på att regioner och kommuner ofta saknar kompetens på kulturmiljöområdet. Museerna lyfter därmed fram sin roll att i olika sammanhang tydliggöra kulturmiljöns värde och betydelse för samhället och att stödja kommunerna, exempelvis i att utveckla sin hantering av PBL-skyddad bebyggelse.

Ett museum skriver att det finns stor efterfrågan på remisshantering och att uttala sig i detaljplaner i områden med högt exploateringsstryck. Ett annat museum menar att remisshantering snarare hör till museets traditionella roll och att man i dag vill utveckla det pedagogiska uppdraget på ett mer strategiskt, offensivt sätt. I samma linje skriver ett museum att det också är en ”oerhört viktig uppgift att förändra attityder och sprida kunskap”.

4. Slutsatser – Osäkra förutsättningar för det regionala kulturmiljöarbetet

4.1. Förutsättningarna att följa och nå målen för kulturmiljöarbetet är svaga

- När kulturmiljöarbetet inte är en tydligt uttalad förutsättning för fördelning av statliga medel enligt kultursamverkansmodellen underordnas det, implicit, andra verksamheter/begrepp – som museiarbete eller kulturarv. Det är ett förhållande som försvårar överblick och kunskap om kulturmiljöarbetets utveckling.
- Underordningen riskerar även att göra kulturmiljöarbetet till ett instrument för andra mål än de nationella målen för kulturmiljöarbetet. Statsanslaget som fördelas till länsmuseer och motsvarande museer inom ramarna för kultursamverkanmodellen är därmed inte längre ett styrmedel för kulturmiljöarbetet.
- Museernas verksamhet är bred och kulturmiljöarbetet ses som en integrerad del i "museiverksamheten". Detta är viktigt för museerna, men försvårar samtidigt uppföljningen och riskerar att osynliggöra det kulturmiljöarbete som inte sker i konsultverksamheten.
- Den nationella nivån är osynlig i kultursamverkan. Statens intentioner behöver klargöras.

Det tidigare statsbidraget till landsantikvarieorganisationen, som redogjorts för i kapitel 1-2, ansågs utgöra ett indirekt stöd också till "museiverksamheten". I dag är det tvärt om. Statsanslaget kan utgöra ett stöd även till kulturmiljöarbetet men det efterfrågas inte explicit i styrdokumentet – lag och förordning – inom ramarna för kultursamverkansmodellen. Museerna ser kulturmiljö som en i museet integrerad verksamhet samtidigt som de påtalar att det inte är självklart att kulturmiljö ryms i begreppet "museiverksamhet".

Riksantikvarieämbetets hållning har också varit att kulturmiljö ska ses som en integrerad del av museiarbetet, och att det till och med vore olämpligt att skilja dem åt. Problemet i dag är att museernas verksamhet är betydligt bredare än den tidigare varit och att kulturmiljöarbetet underordnas andra verksamheter

(museiverksamhet) och begrepp (kulturarv). Det är ett förhållande som försvårar överblick och kunskap om kulturmiljöarbetets utveckling. Risken är att underordningen gör kulturmiljöarbetet till instrument för andra mål än de nationella målen för kulturmiljöarbetet. En annan risk är att basverksamheten blir osynlig och att det endast är konsultverksamheten som kan följas upp.

Både i enkät och vid dialoger uppger museerna att avståndet till staten har ökat. I vissa fall anses det vara positivt – att det regionala ansvaret blivit tydligare och att det regionala kulturmiljöarbetet är bättre förankrat. I andra fall bedöms avståndet som ett problem. Staten uppfattas som ”frånvarande” och de nationella målen för kulturmiljöarbetet upplevs av flera museer som ”avlägsna”. Syftet med kultursamverkansmodellen är att öka det regionala och lokala inflytandet, men den bygger samtidigt på att nationell, regional och lokal nivå även i fortsättningen ska ha ett gemensamt ansvar för kulturpolitikens genomförande. Staten ska ha ett övergripande strategiskt ansvar för frågor om bland annat nationell uppföljning och utvärdering.⁸⁸

I betänkandet av kultursamverkansutredningen skriver utredaren att ”även om den direkta bidragsgivningen från staten till länsmuseerna upphör så är det viktigt att länsmuseernas kulturmiljöuppdrag fortsatt bedrivs i enlighet med de nationella målen för området. Länsstyrelserna har här en viktig roll för uppföljning på länsnivå och Riksantikvarieämbetet har motsvarande roll nationellt”.⁸⁹

Kartläggningen av länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete visar att förutsättningarna att följa och nå målen i det regionala kulturmiljöarbetet även fordrar att statens intentioner är tydliga.

⁸⁸ Prop. 2009/10:3, s. 33ff

⁸⁹ SOU 2010:11

4.2. Osäkra ekonomiska förutsättningar för museernas kulturmiljöarbete

- Uppdragverksamhet allt viktigare för kulturmiljöarbetets genomförande. Det kompenserar för minskad användning av de offentliga anslagen i kulturmiljöarbetet som till stor del är ekonomiskt beroende av uppdrag för att upprätthålla kompetens och personal på kulturmiljöområdet.
- Större andel uppdragsfinansiering samt finansiering genom kortsiktiga bidrag hämmar ett långsiktigt strategiskt kulturmiljöarbete. "Basverksamheten" i kulturmiljöarbetet får stå tillbaka för "konsultverksamheten".
- Samspelet mellan olika anslag behöver ses över.

Kartläggningen av museernas ekonomiska förutsättningar visar att kulturmiljöarbetet till en mindre del finansieras med hjälp av offentliga medel. En jämförelse kan göras med 1990-talet försöksverksamhet i länen då man uppskattade att hälften av bidraget till länsmuseerna borde avse deras kulturmiljöarbete.⁹⁰ I dag är endast fem procent av det statliga anslaget "öronmärkt" för detta, vilket inte betyder mer än att minst fem procent har avsatts till kulturmiljöarbete.⁹¹ Museerna bekräftar dock att uppdragsverksamheten har blivit allt viktigare för kulturmiljöarbetets genomförande.

Konsekvensen av att museerna i allt högre grad måste förlita sig på uppdrag och kortsiktiga bidrag är att det långsiktiga, strategiska arbetet hämmas. Samtidigt menas uppdragsverksamheten vara oehört viktig för upprätthållande av kompetens och personal på kulturmiljöområdet. Museerna försöker via olika strategier och rutiner hantera sina olika roller som fria kulturinstitutioner respektive aktörer på en konkurrensutsatt marknad. Det visar sig i praktiken inte alltid vara så enkelt. Problemen återspeglas bland annat i svaren om samverkan med länsstyrelsen och region/landsting eller i svaren om museet som arena för debatt och opinionsbildning.

⁹⁰ Se t.ex. prop. 1997/98:1, Utgiftsområde 17, s. 33.

⁹¹ Se kapitel 3.2.1.

Museernas kulturmiljöarbete baseras på olika typer av finansieringsformer. I kulturutredningen användes begreppet ”associerade anslag” för de medel som låg utanför modellen men som man ansåg bör samspela med dessa medel för att få största effekt.⁹² Anslaget 7:2, *Bidrag till kulturmiljövård* omfördelas exempelvis inte inom ramen för kultursamverkansmodellen, men bör samspela med dessa medel.⁹³ När kulturmiljö inte är en uttalad verksamhet i modellens styrdokument är det svårt att se hur detta ska gå till. Det är därför viktigt att förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet revideras utifrån syftet att kulturmiljö definieras som ett verksamhetsområde berättigat till bidrag.

⁹² SOU 2010:11, sid. 93ff

⁹³ Riksantikvarieämbetet fördelar anslaget enligt sitt regleringsbrev samt *förordningen (1993:379) om bidrag till kulturmiljövård*. Riksantikvarieämbetet har genom ett särskilt beslut delegerat beslutanderätten över bidragsgivningen till länsstyrelsen. Medel beviljas på årsbasis. Anslaget används som *projektmedel*, främst till vård av och information om kulturhistoriskt värdefulla byggnader, landskap och fornlämningar. Det är *inte* ett långsiktigt anslag till enskilda institutioner.

4.3. Samverkan försvåras av otydliga roller och uppdrag

- Förutsättningarna för kulturmiljöarbetet i kultursamverkan skiljer sig mellan olika län/regioner.
- Museernas uppdragsverksamhet skapar otydlighet och dubbla roller i samverkan med länsstyrelserna, men även mot kommunerna. Museerna behöver vara explicita med sina olika roller i olika sammanhang.
- Samverkan med kommunerna är ett viktigt utvecklingsområde. Det finns stor efterfrågan vad gäller stöd och råd samt framtagande av nya kulturmiljöprogram. Resurserna för insatser gentemot kommunerna är dock begränsade.
- Museernas uppdrag i kulturmiljöarbetet inom ramarna för statsanslaget behöver förtydligas.

Kartläggningen visar att förutsättningarna för kulturmiljöarbetet inom ramarna för kultursamverkansmodellen skiljer sig mellan olika län/regioner. Museerna uppfattar att den nationella nivån saknas eller är osynlig i kultursamverkan, vilket kan vara en av flera bidragande orsaker till variationen. Staten ska ha ett övergripande strategiskt ansvar för den nationella kulturpolitikens utveckling och för frågor om nationell uppföljning och utvärdering. Länsstyrelsen har också en viktig uppgift i sammanhanget. I betänkandet av kultursamverkansutredningen förtydligas betydelsen av att ”länmuseernas kulturmiljöuppdrag” fortsatt bedrivs i enlighet med de nationella målen för området. Länsstyrelsen behöver därför fungera som stöd i det regionala arbetet med att ta fram kulturplaner, dels i frågor om länsstyrelsens insatser och dels i frågor som rör kulturmiljöarbetet.⁹⁴ Länsstyrelsens samverkan i framtagande av regionala kulturplaner har inte varit en fråga för denna kartläggning, men ändå viktig att utreda framöver för att samverkan på kulturmiljöområdet ska fungera.

Kartläggningen visar att museernas samverkan med länsstyrelsen fungerar bra. Samtidigt pekar enkätsvaren på en negativ utvecklingstrend. Den starkast bidragande orsaken, enligt enkätsvaren, tycks vara konkurrensutsättningen men

⁹⁴ SOU 2010:11

även andra faktorer kan påverka. Det faktum att man är olika parter i ett anbudsförfarande gynnar inte samverkan mellan länsmuseum och länsstyrelse. Genom att både vara kund och kunskapspartner åt länsstyrelsen blir museets ställning gentemot länsstyrelsen otydlig. Museernas olika roller i kulturmiljöarbetet kräver, enligt museerna, att de själva är explicita med vad som gäller i olika sammanhang.

Gränsen mellan samverkan och konsultverksamhet är ibland svår att fastställa. Vid dialogerna menade ett museum att man fått ett tydligt uppdrag från regionen att utan tariff och inom ramen för anslaget stödja kommunerna medan andra museer tar betalt av kommunerna för sina tjänster. Samma sak gäller museernas samverkan med länsstyrelsen.

Museerna uppfattar också att det finns brister i rollfördelning mellan länsstyrelsen, med sitt statliga uppdrag och länsmuseumerna som får sina uppdrag via kulturplanerna och att det saknas en övergripande dialog mellan länsmuseumerna och länsstyrelsen om utvecklingsbehov utifrån ett regionalt perspektiv. Museerna uppfattar att de förlorat sin roll som partner i länsutvecklingen och efterlyser samverkan om långsiktiga satsningar och angelägna utvecklingsområden avseende kulturmiljön.

Samverkan med kommuner är ett stort och viktigt utvecklingsområde för museerna. Här finns hinder i fråga om museernas egna resurser, kommunernas resurser och inte minst tillgång på kompetens i kulturmiljöfrågor hos kommunerna. Det finns samtidigt en stor efterfrågan och ett behov av insatser som museerna efter bästa förmåga strävar att leva upp till.

4.4. Verksamhetsutveckling för en ny roll i det regionala kulturmiljöarbetet

- Museernas möjligheter att arbeta proaktivt – att vara en fri röst i opinion och debatt – kan utvecklas och stärkas.
- Museerna vill utveckla en ny kunskapsuppbyggande roll när fler aktörer bidrar till kunskapsuppbyggnaden.
- Museerna vill stärka relationen till forskningen.

Museerna uppfattar att förtätningen av städerna tillsammans med avfolkningen av landsbygden utgör två av de största utmaningarna i det regionala kulturmiljöarbetet. Rivningar av övertalig bebyggelse eller kraftig expansion i attraktiva, stadsnära orter och fritidsområden utsätter kulturmiljön för ett stort tryck. För att möta förändringarna behövs nya kunskapsunderlag, utvecklingsinsatser och närvaro i samhällsplaneringen.

Museernas ekonomiska situation återspeglas i enkätsvaren om samverkan eller hur de arbetar för att driva opinion och debatt. Museernas möjlighet att agera proaktivt i frågor som ännu inte behandlats i den kommunala beslutsprocessen begränsas allt mer. Utveckling av museernas basverksamhet framstår därför som central.

I enkäten skriver museerna att de sedan konkurrensutsättningen betraktas som en aktör bland många andra. Det är förstås sant. Som konsult på kulturmiljöområdet är museet en bland flera aktörer. Men som länsmuseum och motsvarande har man samtidigt en speciell roll i kulturmiljöarbetet och har andra möjligheter än som konsult att arbeta proaktivt för att bevara kulturmiljön. Museerna har redan verktygen och på frågorna om museerna driver opinion och debatt hänvisas till (utöver användande av sociala och offentliga medier) den egna verksamheten som medel.

Museets fria roll skapar samtidigt förväntningar i omvärlden, som museerna inte alltid kan leva upp till. Hur fria kan museerna vara i praktiken? Det är en fråga som

berördes vid dialogerna (se t.ex. kapitel 3.3.6.) men som inte utretts närmare i denna kartläggning.

Kunskapsfrågan framstår också som en central utvecklingsfråga i enkätsvaren, bland annat med tanke på att regioner och kommuner ofta saknar kompetens på kulturmiljöområdet. Museerna lyfter därmed fram sin roll att i olika sammanhang tydliggöra kulturmiljöns värde och betydelse för samhället och att stödja kommunerna, exempelvis i att utveckla sin hantering av PBL-skyddad bebyggelse.

Museerna vill också utveckla en ny kunskapsuppbyggande roll med tanke på att det i dag är fler aktörer som bidrar till arbetet. Relationen till forskningen framstår som viktig i sammanhanget, en koppling som flertalet museer efterfrågar. Museerna ser också betydelsen av att utveckla det pedagogiska uppdraget på ett mer strategiskt, offensivt sätt.

5. Referenser

- Arcadius, Kerstin, 1997, *Museum på svenska. Länsmuseerna och kulturhistorien*.
Nordiska museets handlingar 123. Stockholm: Nordiska museet
- Fornvännen, 1955. *Aktuellt, ur Kungl. kungörelse angående statsbidrag till
avlöningar inom landsantikvarieorganisationen*, s. 276f
- Kulturminnesvårdssakkuniga, 1936. *Provinsmuseernas organisation och ställning
till kulturminnesvården*. Stencil: Stockholm
- Kulturutskottet betänkande 1974:KrU15, *Kulturutskottets betänkande med
anledning av propositionen 1974:28 angående den statliga kulturpolitiken
jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till
kulturutskottet*.
- Förordning (SFS 1977:547) om statsbidrag till regionala museer
- Förordning (SFS 1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet
- Förordning (SFS 2007:1184) med instruktion för Riksantikvarieämbetet
- Förordning (SFS 2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer
- Förordning (SFS 2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional
kulturverksamhet
- Förordning (2007:825) med länsstyrelseinstruktion
- Myndigheten för Kulturanalys, 2014. *Museer 2013*, Kulturfakta 2014:1
- Jansson, Torkel, 1985. *Adertonhundralets associationer. Forskning och problem
kring ett sprängfyllt tomrum eller sammanslutningsprinciper och
föreningsformer mellan två samhällsformationer c:a 1800-1870*. Uppsala:
Uppsala universitet
- Nilsson, Björn & Rudebeck, Elisabeth, 2010. *Arkeologiska och förhistoriska
världar. Fält, erfarenheter och stenåldersplatser i sydvästra Skåne*. Malmö:
Malmö museer
- Proposition 1974:28. *Kungl. Maj:ts proposition angående den statliga
kulturpolitiken*
- Proposition 1975/76:135. *Den statliga kulturpolitiken 3*.
- Proposition 1976/77:100. *Förslag till statsbudget för budgetåret 1977/78*.
- Proposition 1996/97:3. *Kulturpolitik*.

Proposition 1996/97:99. *Uppdragsarkeologi m.m.*

Proposition 1997/98:1. *Budgetpropositionen för 1998*, Utgiftsområde 17.

Proposition 2012/13:96. *Kulturmiljöns mångfald.*

Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende Riksantikvarieämbetet.

Regeringsbeslut 2013-12-19.

Riksantikvarieämbetet, *Riktlinjer för ansvarsfördelningen inom kulturmiljövården*,
dnr 100-6082-1994

Riksantikvarieämbetet, KRFS 1998:01. *Uppdragsarkeologi. Allmänna råd till
verkställighetsföreskrifter angående förfarandet vid vissa beslut m.m. enligt
2 kap. 10-13 §§ lagen (1998_950) om kulturminnen m.m.* Allmänna råd från
RAÄ 1998:1.

Riksantikvarieämbetet, KRFS 2007:2. *Riksantikvarieämbetets föreskrifter och
allmänna råd avseende verkställigheten av 2 kap. 10-13 §§ lagen (1988:950)
om kulturminnen m.m.*

SOU 1972:45. *Kulturminnesvård. Betänkande av 1965 års musei- och
utställningssakkuniga.* Stockholm

Riksantikvarieämbetet, *Yttrande över Spela samman – en ny modell för statens stöd
till regional kulturverksamhet (SOU 2010:11)*, dnr. 331-817-2010

SOU 2009:16. *Grundanalys. Del 1*, Betänkande av Kulturutredningen.

SOU 2010:11. *Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional
kulturverksamhet.* Betänkande av Kultursamverkansutredningen.

Statens kulturråd, 2001. *Regionala museer och nationell kulturpolitik. Mål, medel
och framtid.* Rapport från Statens kulturråd 2001:2

Statens kulturråd, 2014. *Kultursamverkansmodellen. Uppföljning 2013*

Utbildningsdepartementet, DsU 1975:9. *Regional kulturminnesvård och
museiverksamhet. Förslag avgivet av arbetsgruppen för vissa
kulturminnesvårds och museifrågor.* Stockholm.

5.1. Bilaga 1. Uppdragsbeskrivning

Uppdraget enligt Riksantikvarieämbetets regleringsbrev 2014

3 Uppdrag

Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete

Riksantikvarieämbetet ska redovisa hur kulturmiljöarbetet i Sverige utvecklas. I detta ingår att samlat redovisa vad ansvariga myndigheter har gjort och avser att göra för att de nya nationella målen för kultur- miljöarbetet ska uppfyllas.

Riksantikvarieämbetet ska också redovisa hur myndigheten, utifrån sitt överinseendeuppdrag, avser att regelbundet följa upp målens uppfyllelse.

Myndigheten ska vidare belysa och analysera samspelet mellan nationell, regional och kommunal nivå inom kulturmiljöområdet. Detta innebär bland annat att myndigheten ska kartlägga och redovisa hur läns museerna och motsvarande museer arbetar med kulturmiljöfrågor och hur förutsättningarna ser ut för samverkan och verksamhetsutveckling på regional nivå. Vidare ska Riksantikvarieämbetet redovisa hur ansvariga statliga myndigheter arbetar med och planerar att arbeta med att främja det kommunala kulturmiljöarbetet.

Utifrån bilden av hur området i dag utvecklas ska Riksantikvarieämbetet skapa en bred plattform för samtal om kulturmiljöarbetets framtid. Samtalen ska utmynna i en samlande vision för hur kulturmiljöarbetet bör utvecklas och vilka resultat som bör uppnås fram till 2030. Arbetet ska bedrivas med utgångspunkt från de mål som beslutats av regering och riksdag och de befintliga ekonomiska och organisatoriska ramarna.

Uppdraget ska genomföras i samverkan med länsstyrelserna och i bred dialog med övriga berörda aktörer. Länsstyrelserna har samtidigt fått i uppdrag att inkomma till Riksantikvarieämbetet med redovisningar om arbetet med de nationella målen för kulturmiljöarbetet respektive arbetet med att främja det

kommunala kulturmiljöarbetet. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 31 mars 2016. En delrapport rörande hur kulturmiljöarbetet i Sverige utvecklas ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 31 mars 2015.

5.2. Bilaga 2. Lista över museer som ingår i kartläggningen

Museum	Huvudman och organisationsform	Hur är kulturmiljöarbetet, inklusive uppdragsverksamhet, organiserat på museet/institutionen?
Blekinge museum	Stiftelse mellan Karlskrona kommun, Landstinget och Blekinge hembygdsförbund.	Kulturmiljöarbetet, med dess uppdragsverksamhet, är fullständigt integrerat med museets övriga organisation. Kulturmiljövård utgör en egen enhet inom ramen för museienheten vilken inbegriper pedagogik, magasin och arkiv/bibliotek.
Dalarnas museum	Stiftelse mellan landstinget och Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund.	Inom Verksamhetsområdet (VO) Kulturlandskap med ämnesområdena Arkeologi, Bebyggelse och Hembygdskonsulent.
Gotlands museum	Föreningen Gotlands Fornvänner	Avd. Kulturmiljö är indelad i arkeologi och byggnadsvård omfattande det gröna kulturarvet.
Länsmuseet Gävleborg	Stiftelse mellan Landstinget Gävleborg, Gävle kommun, Gästrik-Hälsinge Hembygdsförbund	Avdelningen kulturmiljö (arkeologi och byggnadsvård) bedriver uppdragsverksamhet, svarar på remisser, svarar på frågor från allmänheten och även i viss mån föredrag, visningar och publik verksamhet på museet och ute i länet. Publika avdelningen, arbetar i museet och ute i länet med bl.a. visningar. Avdelningen Samlingar, arbetar med att vård och göra museets samlingar mer tillgängliga.
Hallands kulturhistoriska museum/ Stiftelsen kulturmiljö Halland	Är en del av Stiftelsen Hallands länsmuseer. Stiftare för stiftelsen Hallands länsmuseer är Region Halland, Halmstads kommun, Varbergs kommun, Hallands museiförening samt Varbergs museiförening ⁹⁵ .	Stiftelsen bedriver sin verksamhet i tre jämställda och 2013 även juridiskt åtskilda organisationer. En av dessa är Kulturmiljö Halland som ansvarar för kulturmiljöarbetet. Kulturmiljö Halland har fyra avdelningar: administration, byggnadsvård, arkeologi och konservering
Jamtli, länsmuseet i Jämtlands län	Jamtli är en stiftelse. Stiftare är Östersunds kommun, Jämtlands läns landsting, Heimbygda och Jämtlands läns	Inom Avdelningen för Samlingar & Kulturmiljö. Den anslagsfinansierade verksamheten är skild från Uppdragsverksamheten, vilken utgör en egen sektion inom avdelningen.

⁹⁵ I nuläget är museerna två delar av Stiftelsen Hallands länsmuseers verksamhet. Kort framöver, enligt redan taget beslut, ska museerna integreras till en organisation. I nuläget utför även Hallands konstmuseum i Halmstad (som också ingår i stiftelsen) vissa kulturmiljöuppdrag. Enkäten har skickats till både Hallands kulturhistoriska museum och till Kulturmiljö Halland men de redovisar svar för Stiftelsen Hallands länsmuseers samlade arbete inom kulturmiljöområdet.

	konstförening. Kommun och landsting är huvudmän.	
Jönköpings länsmuseum	Stiftelse med Jönköpings läns landsting, Jönköpings kommun samt Jönköpings läns hembygdsförbund.	Enheten för Arkeologi, Byggnadsvård och Konservering står för sakkunskap och expertis inom respektive disciplin medan enheten för Dokumentation, Samlingar och Publik verksamhet står för "in door" stöd och förmedling. Dessutom finns stödfunktioner för KVM arbete i enheten för Administration och Service
Kalmar läns museum	Stiftelse med Kalmar läns hembygdsförbund, Landstinget i Kalmar län och Kalmar kommun.	Sex enheter; Bebyggelseenheten, Museiarkeologi Sydost, Pedagogiska enheten, Marknadsenheten, Kronan konservering arkiv bibliotek och samlingar. Dessutom verksamhet vid Eketorps borg och internationell verksamhet genom nätverket Bridging Ages. Läns museet har även separata stiftelserna Jenny Nyström och Wimmerströmska gården samt del i Krusenstiernska gården
Kulturparken Småland	Kulturparken Småland är ett aktiebolag som ägs av Landstinget Kronoberg och Växjö kommun.	En avdelning med enheterna byggnadsvård, arkeologi och glashistoria.
Norrbottens museum	Del av Norrbottens läns landsting.	Det publika kulturmiljöarbetet, där museet samarbetar med vissa kulturmiljöer i länet, ligger under Avdelningen Publik verksamhet men också Avdelningen Bildarkiv och Samlingar (som lånat ut delar av samlingarna till kulturmiljöerna). Uppdragsverksamheten inom arkeologi och bebyggelse ligger under Avdelning Kulturmiljö, uppdrag (som inbegriper fotografering av kulturmiljöer) inom fotografi ligger under Avdelningen Bildarkiv och Samlingar.
Regionsmuseet i Kristianstad/ Landsantikvaren i Skåne	Stiftelse med Kristianstads kommun, Region Skåne och Skånes hembygdsförbund.	I enheter. Uppdragsarkeologin är organiserat i ett helägt aktiebolag, som är en egen juridisk person
Kulturen, Kulturhistoriska föreningen i södra Sverige	Ideell förening. Avtal om regional museiverksamhet med Region Skåne och Lunds kommun.	Kulturmiljöarbetet organiseras under Kulturmiljöavdelningen, Yttre kulturmiljöarbetet (stadsantikvariefunktionen, uppdragsverksamhet, rådgivning och kunskapssammanställningar), Inre kulturmiljöarbetet med byggnadsvård av kulturhistoriska byggnader och gröna kulturmiljöer. Till stöd för

Länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete

		verksamheten finns också en Kulturmiljöutvecklare.
Malmö museer	Del av Malmö stad. Malmö stad och Region Skåne är huvudmän.	Under Malmö museers Kulturarvsenhet finns en kulturmiljösektion.
Stockholms länsmuseum	Stiftelse mellan Stockholms läns landsting, Stockholms stad, Norrtälje, Södertälje och Sigtuna kommuner samt Stockholms läns hembygdsförbund.	På museet finns fyra enheter: - Administrativa enheten - Publika enheten - Enheten för kulturmiljö och dokumentation - Läns hemslöjds konsulenterna Merparten av kulturmiljöarbetet sker vid enheten för kulturmiljö och dokumentation, där också uppdragsverksamheten ingår. Kulturmiljöpedagogiken samt arbetet med länets offentliga konst sker vid den publika enheten.
Stockholms stadsmuseum	Museet är en del av Stockholm stad.	Kulturmiljöenheten Dokumentationsenheten Delvis även enheterna för utställningar och kommunikation
Sörmlands museum	Museet är en del av landstingsförvaltningen	
Upplandsmuseet	Stiftelse mellan Landstinget, Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.	Museet har en kulturmiljöavdelning som sysslar med bebyggelse och landskap (främst vård och kunskapsuppbyggnad) men också i viss mån förmedling. Avdelningen står också för praktisk byggnadsvård på Upplandsmuseets friluftsmuseum Disagården, en kommunikationsavdelning (som bland annat sysslar med kulturmiljöpedagogik) och en forskningsavdelning.
Värmlands museum	Stiftelse mellan Region Värmland, Karlstads kommun och Värmlands Museiförening.	Enheten för kulturmiljö och regional utveckling samt sommar- eller helårsöppna filialer runt om i länet.
Västerbottens museum	Består dels av det förvaltande bolaget Västerbottens museum AB, dels av Stiftelsen Västerbottens museums samlingar mellan Region Västerbotten, Umeå kommun och Västerbottens läns hembygdsförbund.	En särskild kulturmiljöavdelning delad på 2 enheter (skilda ekonomiska enheter): - Basverksamhet (arkeologi, byggnadsvård, landskap, kulturhistoria. - Uppdrag och projektverksamhet.
Murberget/ Länsmuseum i Västernorrland	Stiftelse med Västernorrlands läns landsting och Härnösands kommun.	Under enheten för kulturmiljö och samlingar ligger all verksamhet som har med arkeologi, byggnadsvård och konservering samlat – såväl uppdragsverksamhet som det som ingår i vår ordinarie verksamhet. Under enheten för publik och

		kommunikation ligger dels hembygdskonsulentens verksamhet, med också den pedagogiska verksamhet där kulturmiljöer presenteras för barn (framförallt ur ett arkeologiskt perspektiv). Här ligger också de utställningar som berör kulturmiljöer.
Västmanlands läns museum	Museet är en del av landstingsförvaltningen	Den specifika delen av kulturmiljöarbetet är placerat inom enheten Kulturmiljö & Samlingar. Inom kulturmiljö arbetar enheten med byggnadsvård, dokumentation, remisser, rådgivning, information, utredningar och projekt. Uppdragsverksamhet ingår.
Västergötlands museum⁹⁶	Stiftelse mellan Västra Götalandsregionen, Skara kommun, Skaraborgs Fornminnesförening ⁹⁷ .	Kulturmiljöarbetet i Västarvet bedrivs vad gäller byggnadsvård och arkeologi i samverkan, men organisatoriskt i enheter som följer de tidigare tre länsmuseernas geografiska
Västarvet Kulturmiljö⁹⁸		områdesindelning: Västarvet Tillväxt & Utveckling: Enheten "Kulturmiljö" med två verksamhetsområden: Arkeologi och Byggnadsvård. Västergötlands museum - "Kulturmiljöenheten" med Arkeologi och Byggnadsvård.
Bohusläns museum¹	Stiftelse mellan Västra Götalandsregionen, Uddevalla kommun och Bohusläns hembygdsförbund ⁹⁹ .	Bohusläns museum - två enheter: - "Arkeologi" som hanterar den fältarkeologiska verksamheten inkl marin arkeologi - "Kulturmiljö och samhälle" som inrymmer kulturmiljöverksamheten med byggnadsvård och "handläggande arkeologi", samt även andra regionala verksamheter (etnologi, kulturarvskonsulent, förlag, mm) Inom Västarvet bedrivs kulturmiljöarbete även inom följande enheter: - "Slöjd&Byggnadsvård" - ett resurscentrum med ett unikt bibliotek, utställningar, rådgivning, en

⁹⁶ Ingår i Västarvet, enhet inom Västra Götalandsregionen (länets landsting) för gemensam förvaltning av natur- och kulturarvsfrågor. Verksamheten vid Västergötlands museum och Bohusläns museum drivs av Västarvet på uppdrag av Stiftelsen Västergötlands museum respektive Stiftelsen Bohusläns museum. Med anledning av ett föreläggande från Länsstyrelsen i Västra Götalands län har *Stiftelsen Västergötlands museum sagt upp driftsavtalet med Västarvet* och återgången till stiftelsedrift planeras vara genomförd till den 1 juli 2014.

⁹⁷ Tidigare Skaraborgs läns museum.

⁹⁸ Tidigare del av Regionmuseum Västra Götaland/ Älvsborgs länsmuseum nu inom område Tillväxt & Utveckling.

⁹⁹ Tidigare Göteborgs och Bohuslän

Länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete

		omfattande kursverksamhet samt butik. - "Utveckling och processtöd" - bedriver regionalt utvecklingsarbete inom natur- och kulturarvsområdet i syfte att stödja och främja platsutveckling, driva processer, ta fram planer och strategier, hålla i workshops och tankesmedjor, mm. - Studio Västsvensk konservering - konservering och restaurering av nutida, kulturhistoriska samt arkeologiska objekt och samlingar samt med vård- och underhållsplaner, inventeringar, restvärdesräddning och brand- och mögelsanering. - Forsviks bruk – industriantikvarisk kompetens
Göteborgs stadsmuseum	Är en del av Göteborgs kommun	Kulturmiljöenheten som ligger under avdelningen Stadsmuseet inom Kulturförvaltningen. På kulturmiljöenheten finns så väl arkeologer som bebyggelseantikvarier. De personer som tar uppdrag deltar inte i den fysiska planeringen som berörs.
Örebro läns museum	Stiftelse mellan Region Örebro län, landsting och hembygdsförbund och Örebro läns tekniska museum.	
Östergötlands museum	Landstinget i Östergötland, Linköpings kommun samt Östergötlands fornminnes- och museiförening är stiftare. Anslag till verksamheten ges av Landstinget i Östergötland och Linköpings kommun.	Kulturmiljövården (arkeologi och byggnadsvård är organiserad i en avdelning som även arbetar med landskapsfrågor). I avdelning finns både uppdrag och anslagsverksamhet. Kulturarv Östergötland organiserad i avdelning som arbetar med bemötande och kulturarvsfrågor. Arkiv är organiserat i avdelningen för Samlingar och konservering, liksom arkeologiska och kulturhistoriska samlingar.

5.3. Bilaga 3. Enkätfrågor

Namn på museet:

Adress:

Referensperson (ansvarig):

Tel:

E-post:

Del I: Museernas kulturmiljöarbete

Kulturmiljö är ett brett definierat begrepp. Det åsyftar vanligen hela den av människan påverkade fysiska miljön och kan gälla allt, från enskilda objekt till hela landskap.

Begreppet "kulturmiljöarbete" avser i sin tur insatser vars målsättning är att kulturmiljön bevaras, användas och utvecklas. Nedanstående frågor syftar till att ringa vad "kulturmiljöarbete" är inom ramarna för museernas arbete.

- 1) Vem/vilka är museets huvudman/-män?
 - Landsting/Region
 - Kommun
 - Annan, nämligen:

- 2) Vilka verksamheter på museet räknar ni som kulturmiljöarbete? Svara kortfattat, på rubriknivå:

- 3) Hur är kulturmiljöarbetet, inklusive uppdragsverksamhet, organiserat (enheter, avdelningar etc.) på museet?

Del II: Ekonomiska förutsättningar

Syftet med nedanstående frågor är att klargöra hur den ekonomiska situationen påverkar museernas kulturmiljöarbete.

- 4) Ange summan av museets/institutionens totala intäkter (samtliga finansieringskällor) för verksamhetsåret 2013. Redovisas i tkr. (exklusive moms).
- 5) Ange den totala summan för museets/institutionens offentliga (skattefinansierade) anslag från stat, region och eventuellt kommun under 2013? Redovisas i tkr.
- 6) Har museet offentliga anslag, enligt fråga 5, dedikerade till kulturmiljöarbete? Om ja, redovisa hur mycket i tkr.
- 7) Ange summan för de årliga intäkterna för museet/institutionens uppdragfinansierade kulturmiljöarbete för 2011 - 2013. Med uppdragfinansiering avses här intäkter från kund baserat på museets uppdragstaxa (full kostnadstäckning). Redovisas per år i tkr (exklusive moms).
- 8) Ange summan av övriga intäkter under 2013, utöver anslag enligt fråga 6 och uppdragsintäkter enligt fråga 7, som avser kulturmiljöarbete. Redovisas i tkr.
- 9) Från vem/vilka kommer museets övriga intäkter, enligt fråga 8? Lista dessa.
- 10) Hur påverkade den samlade finansieringssituationen 2013 prioriteringar av kulturmiljöarbetet?

Del III: Förutsättningar för verksamhetsutveckling

Begreppet utveckling avser förändring i en viss riktning, som har ett specifikt mål i sikte. Syftet med nedanstående frågor är att ringa in museets utvecklingsarbete i relation till målbild och förändringar i omvärlden.

- 11) Har museet ett utpekad uppdrag i kulturmiljöarbetet från region/landsting och/eller kommun? Kommentera.
- 12) Vilka inriktningsdokument arbetar museet utifrån i kulturmiljöfrågor? Lista de viktigaste.
- 13) Lista vilka mål som är styrande för museets kulturmiljöarbete. Rangordna om möjligt.
- 14) Har införandet av kultursamverkansmodellen förändrat museets arbete med kulturmiljöfrågor? Om ja, beskriv kortfattat på vilket sätt.
- 15) Är museet en arena för debatt om samhällsfrågor av betydelse för kulturmiljön? Med "debatt" avses diskussion mellan parter med olika synsätt samt med mål att utbyta åsikter. Om ja, ge exempel. Om nej, förklara kortfattat varför.
- 16) Har museet en roll som opinionsbildare; driver museet t.ex. frågor i offentlig debatt som rör kulturmiljö? Med "opinionsbildning" avses sådana aktiviteter som syftar till att påverka människors uppfattningar eller attityder i en viss riktning. Om ja, ge exempel. Om nej, förklara kortfattat varför.
- 17) Arbetar museet med att utveckla samlingarna inom ramarna för kulturmiljöarbetet? Förklara kortfattat.
- 18) Vilka kulturmiljöfrågor är särskilt angelägna för museet att arbeta med utifrån pågående förändringar och utvecklingstrender i regionen? Ge exempel och kortfattat motivering.

Del IV: Förutsättningar för utveckling av samverkan

Syftet med denna del är att ringa in förutsättningar för utveckling av samverkan, bland annat utifrån frågor om vilka parter museet samverkar med i dag. Samverkan tolkas i detta sammanhang som gemensamt handlande i syfte att bevara och utveckla kulturmiljön.

- 19) Vilka aktörer samverkar museet huvudsakligen med i det regionala kulturmiljöarbetet? Sätt kryss i rutorna samt räkna upp de som saknas.
- Landsting
 - Kommunförbund
 - Regionförbund
 - Länsstyrelsen
 - Kommuner
 - Universitet/högskola
 - Grundskola/gymnasium
 - Andra museer
 - Näringsliv
 - Hembygdsföreningar
 - Svenska kyrkan
- Lista övriga:
- 20) Hur fungerar samverkan med region/landsting i framtagandet av den regionala kulturplanen eller motsvarande? Lista hinder/utmaningar samt utvecklingsområden/möjligheter.
- 21) Hur fungerar samverkan med länsstyrelsen? Lista hinder/utmaningar samt utvecklingsområden/möjligheter.
- 22) Hur fungerar samverkan med kommuner? Lista hinder/utmaningar samt utvecklingsområden/möjligheter.
- 23) Samverkar museet med andra museer inom länet eller regionen?
Om ja, ge exempel på frågor och /eller projekt.

Länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete

- 24) Samverkar museet med museer i andra län/regioner? Om ja, ge exempel på frågor och/eller projekt.
- 25) Är museet samverkanspart i internationella projekt som rör kulturmiljö? Om ja, lista vilka projekt.
- 26) Vilken samverkan saknas alternativt behöver utvecklas? Motivera.
- 27) Övriga kommentarer:

Arkeologi, Landskap, byggnadsvård/miljö, topografiskt arkiv.
Kunskapsuppbyggnad, förmedling/tillgänglighet, stöd och rådgivning, pedagogik, regional utveckling

- Arkeologisk verksamhet - Bebyggelseantikvarisk verksamhet - Utveckling och tillgänglighetsanpassning av kulturhistoriskt intressanta besöksmål - Rådgivning och stöd till länsstyrelse, kommuner och fastighetsägare i frågor som rör länets kulturmiljöer - Remissinstans i regionala och kommunala ärenden rörande länets kulturmiljöer - Rådgivning och stöd till Svenska kyrkan i frågor som rör bruket av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse eller miljöer - Information och rådgivning till allmänheten rörande t ex vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse eller miljöer - Rådgivning och stöd till hembygdsrörelsen - Forn- och landskapsvård - Forskning och dokumentation med koppling till länets kulturmiljöer - Kulturmiljöpedagogik riktad mot barn och skola - Konstpedagogisk verksamhet med fokus på den offentliga konsten - Övrig förmedlande verksamhet (utställningar, artiklar, sociala medier, föreläsningar, guidningar, seminarier mm) som sker i syfte att förmedla kunskap och förståelse för ett långsiktigt hållbart bruk av de regionala kulturmiljöresurserna

Rådgivning Pedagogisk verksamhet Hembygds-konsulentverksamhet Projekt Skrifter Utflykter Visning på plats Uppdragsverksamhet

Deltagande i den kommunala fysiska planeringen (kulturmiljöunderlag, workshops, remisshantering etc.). Antikvariskmedverkan angående KML Publikt arbete med stadsvandringar, utställningar, seminarier etc.

Byggnadsvård Arkeologi Kulturarv Östergötland (ABM samverkan, nätverk för kulturarv) Konservering, Landskapsfrågor, Landsantikvariefunktion

Antikvarisk verksamhet med koppling till arkeologi och bebyggelse.

Allt

Byggnadsantikvarier och arkeologer som arbetar med: Vård- och underhållsplaner Antikvarisk medverkan Inventeringar Publikationer Rådgivning, offentlig och privat Kulturmiljöutredningar Slutundersökningar

Kulturmiljövård Byggnadsvård Arkeologi Hembygdsvård

I denna enkät avses i första hand kulturmiljöarbete som rör bebyggelse och landskap, inte arkeologi

Stadsmuseerna

a) Rådgivning, kunskaps-sammanställningar och förmedling till myndigheter, förvaltningar, institutioner, media, forskar- och civilsamhället samt publik. b)

Arkivbildning med följande service, särskilt [redacted] (arkeologi och bebyggelse)

c) fyndfördelat museum med stående fyndbegäran för [redacted]

[redacted] med följande service. d) Omhändertagande av [redacted] kulturhistoriska byggnader och gröna miljöer e) [Stadsantikvariefunktionen](#) f) Uppdragsverksamhet: arkeologisk och bebyggelseantikvarisk, inklusive utbildningsuppdrag och FoU-projekt

Stadsantikvarisk verksamhet Marinarkeologisk verksamhet

Dokumentation (byggnadshistorisk, fotografisk, arkeologisk och etnologisk) Inventeringar Remisshantering av plan och bygglov Remisstöd till länsstyrelsen Rådgivning kring främst byggnadsvård Expertstöd till stadens övriga förvaltningar och bolag